

Mr. Stan Smeets

Weert in het begin der negentiende eeuw

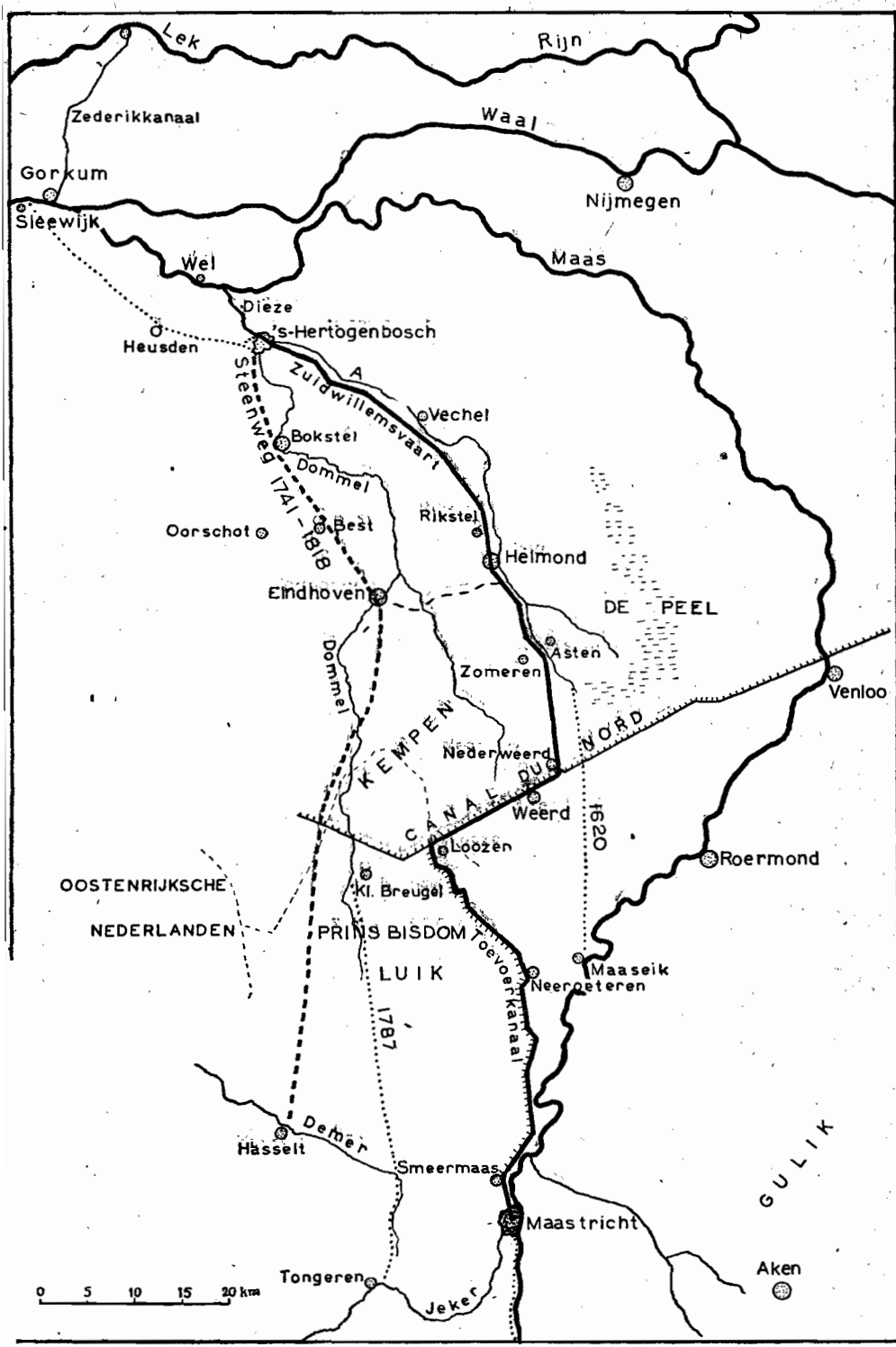

Uitgave

Geschied- en Oudheidkundige Kring

De Aldenborgh, Weert

1949

Kaartje van de Zuid-Willemsvaart en de daarmee samenhangende verkeersplannen.

Getekend door J. H. M. van Dijk bij het artikel van Dr. C. Wiskerke over De Aanleg van de Zuid-Willemsvaart in Tijdschrift Kon. Ned. Aandr. Genootschap 1944 blz. 6.

Cliché welwillend ter beschikking gesteld.

Gestippeld ziet men hierop twee oudere kanaalplannen. Dat van 1620 was afkomstig van de kwartierschout van Peelland Van Gerwen, die de Aa van den Bosch tot Asten wilde kanaliseren en vandaar ongeveer over Ospel en Kelpen een kanaal graven naar Maeseijk. Hiervan is alleen de kanalisatie van de Aa tussen den Bosch en Helmond uitgevoerd.

Het plan van 1787 was het gevolg van een orijsvraag van het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam. De landmeter Verhees verwierf de gouden

medaille met zijn plan tot kanalisatie van de Dommel tot Kleine Breugel, het graven van een kanaal vandaar naar Tongerén, vanwaar men over de Jeker Maastricht en verder Luik zou kunnen bereiken. Dit plan is niet uitgevoerd door de internationale omstandigheden en door de foutieve hoogteschattingen.

De enige verkeersverbetering in de 18e eeuw was er ene te land. In 1741 kreeg den Bosch van de Staten Generaal in overleg met de Prins-Bisschop van Luik octrooi tot aanleg van een kasseien straatweg over Eindhoven naar de Luikse grenzen. Om financiële redenen werd dit werk aanvankelijk slechts tot Best uitgevoerd en eerst in 1791 (door de Staten van Holland) voortgezet. De aansluiting aan het Luiker straatwegennet werd eerst in 1818 door het Rijk tot stand gebracht. Men ziet deze weg met een streepjeslijn op de kaart afgebeeld.

Gezicht op Weert in 1850.

Naar een lithografie van J. J. F. Jansen te Weert, voorkomende in: G. M. Poell, Beschrijving van het Hertogdom Limburg, Weert 1851, bldz. 294.

Gezien van over de Zuid-Willemsvaart tegenover de Molenpoort (midden). Links ziet men de kerkhofmuur, waarachter de huizen van de Beekstraat, in het midden de St. Maar-

tenskerk, rechts de Binnenmolen (hoek Wilhelminasingel-van Berlostraat) en de Looimolen (hoek Willem I-straat-Coenraad Abelsstraat).

—x—

Het vignet op de omslag is van Cor van Geleuken.

Inleiding.

Al brengt het begin der 19e eeuw voor Weert geen bloeitijd zoals de late middeleeuwen, toch is het de moeite waard dit tijdvak aan een beschouwing te onderwerpen.

Wanneer 't er immers over gaat, de geschiedenis te beoefenen, niet als wetenschap om haar zelfs wil noch als middel tot het oproepen van droombeelden uit een schoon verleden maar om er lessen uit te putten voor heden en toekomst, dan geloof ik dat het onmiddellijk verleden ons nog meer te leren geeft dan een lang ver-gane bloeitijd, die geheel andere verhoudingen en weinig aanknopingspunten toont. Welnu, in de lessen die het verleden biedt zie ik het grote nut van de popularisering der geschiedenis. Wie zich aan het verleden spiegelt, spiegelt zich zacht.

Ik zal beginnen met een beeld op te hangen van Weert zoals het was omstreeks 1780 met in 't kort de oorzaken van de toestand waarin onze stad gekomen was. Daarna zullen we achtereenvolgens nagaan haar lotgevallen in de patriottentijd vlak voor de Franse revolutie; dan in de Franse tijd toen Weert met de overige Zuidelijke Nederlanden twintig jaren lang tot Frankrijk behoorde n.l. van 1794 tot 1814; hierna de groot-Nederlandse tijd tot 1830 en tenslotte de Belgische tijd die voor tegenwoordig Nederlands Limburg tot 1839 duurde en in laatstgenoemd jaar de definitieve vereniging met de Noordelijke Nederlanden.

Vooraf zij opgemerkt dat ik niet geput heb uit archiefonderzoek hetgeen niet of bezwaarlijk doenlijk is zolang de ordening en beschrijving van ons stadsarchief niet is voltooid. Voor insiders zal ik dan ook weinig nieuws brengen. Zij zullen mij veel-er op menig punt nog kunnen aanvullen, waarvoor ik mij gaarne aanbevolen houdt. Het was slechts mijn bedoeling een overzicht te geven over een bepaalde periode uit de Weert-er geschiedenis en daaraan in ruime-ere kring bekendheid te geven.

De politieke indeling.

Beginnen we met een duik in het grijze verleden onder het ancien régime. Wat nu Limburg heet was toen

een lappendeken van talloze politieke gebiedjes, deels onafhankelijk, deels behorende tot of onderworpen aan naburige staten en staatjes. Tussen Weert en de Maas had men alleen al: het graafschap Horne, het stift, d.i. geestelijk vorstendom, Thorn, de heerlijkheden Weert-Nederweert-Wessem, Kessenich, Heel, Pol en Panheel en Meijel.

Wat Weert betreft, in de late middeleeuwen waren de graven van Horne tevens heer van Weert-Nederweert en Wessem geweest, zij hadden Weert omwijd en stadsrechten gegeven en er achtereenvolgens twee kastelen gebouwd, waarvan het laatste hun residentie werd in plaats van hun stamslot in Horn. Hierdoor is het verklaarbaar dat Weert hoofdstad van het Graafschap Horne genoemd werd hoewel het niet tot het eigenlijke graafschap behoorde maar enkel dezelfde heer had; een soort personele unie dus.

Deze unie werd verbroken bij de onthoofding van de laatste graaf van Horne, Philips van Montmorency, in 1568. De Prins-Bisschop van Luik, als graaf van Loon leenheer zijnde van het graafschap Horne, trók toen dit graafschap aan zich zonder het opnieuw in leen te geven. Sedertdien vormde het de Noordelijke uithoek van het Prins-Bisdom Luik.

Weert, Nederweert en Wessem daarentegen raakten met het overkwartier van Gelder en de overige Zuidelijke Nederlanden in de Spaanse sfeer. Zij werden door het Spaanse bestuur aan dit Overkwartier toegevoegd en toen dit bij het Barrière tractaat in 1704 tussen de Staten, Pruisen en Oostenrijk verdeeld werd aan dit laatste rijk.

Dit had tot gevolg, dat het opperbestuur en de rechtspraak in hoger beroep over Weert kwam te berusten bij het Souvereine Hof van Oostenrijks Opper Gelder te Roermond en daarboven bij de Oostenrijkse Regering der Zuidelijke Nederlanden te Brussel.

Daar Weert beweerde als vrije Rijksheerlijkheid niet te behoren tot Gelder en dus niet onder de Spaanse Koning, later de keizer van Oostenrijk, als hertog van Gelder te staan doch enkel het onbetekende keizerlijke gezag boven zich te hebben, heeft het

niet aan protesten en processen tegen deze onrechtmatig gevoelde annexatie ontbroken, maar dit haalde niets uit nademaal Oostenrijk met zijn bondgenoten Weert veroverd had en het zich hier als heer en meester gedroeg. In de patriotentijd is het echter tot een uitbarsting tegen Oostenrijk gekomen zoals we t.z.t. zullen zien.

•De Kerkelijke indeling.

Paralel met de politieke scheiding liep de kerkelijke scheiding die Weert en Horne ondergingen. Vóór de oprichting der nieuwe bisdommen in 1559 hadden beide in het Bisdóm Luik tot het aartsdiaconaat Eyck (Maeseeyck) alias van de Kempen behoord. Horne bleef daartoe behoren hoewel het door den Paus aan het nieuwe bisdom Roermond toebedacht was. De opperheer van Horn, de Prins-Bisschop van Luik, wist Horn zowel wereldlijk als kerkelijk te behouden. Weert, Nederweert en Wessem daarentegen kwamen met Meijel als het landdekenaat Weert aan het bisdom Roermond, daarvan gescheiden door Luiks gebied. De waardigheid van landdeken werd bekleed door een der pastoors, dus niet noodzakelijk door de pastoor van Weert, een verschijnsel dat ook thans in landelijke dekenaten nog veel voorkomt.

Middeleeuwse bloei.

Onder de Hornes was Weert een bloeiende stad geweest, dank zij zijn nijvere gilden en dank zij ook de bescherming van zijn machtige heren. Alle straten en straatjes der binnenstad waren toen dicht bebouwd en de bebouwing strekte zich tot ver buiten de poorten uit in de wijken die thans nog naar die poorten genoemd zij. Deze bebouwing wijst er op dat bij voorgezette bloei een tweede omwalling zoals gebruikelijk spoedig gevolgd zou zijn.

Met dat al was Weert nog altijd een klein stadje. Rondom het centrum van Markt met kerk en stadhuis één strook van huizenblokken en daarom-

heen de wallen. De mededeling van Poell 1) in zijn Beschrijving van het Hertogdom Limburg (1851) dat Weert toen 20.000 inwouers telde kan dan ook niet op waarheid berusten en behoort tot de 19-eeuwse romantiek. Veel groter steden als Maastricht en den Bosch hadden in de Middeleeuwen nauwelijks dat inwonertal. Niemand die dat ook beter kunnen beoordelen dan wij die zien, dat om de tegenwoordige 20.000 Weertenaren te herbergen een hele reeks toen niet bebouwde singels en buitenwijken verzeen is terwijl ook de buitenwijken dichter bevolkt en in oppervlakte zeer toegenomen zijn.

Weert behoorde anderzijds ook weer niet tot de kleinste en minst welvarende type steden. Onze majesteuze St. Maartenskerk en onze Munt zijn daarvan nog een sprekend bewijs alsmede ook de vergelijking met plaatsen als Bree, Echt, Wessem, Nieuwstad, Susteren, Hamont, Peer en Beringen, die eveneens het stadsrecht deelachtig werden.

Ook het aantal kloosters, een goede graadmeter destijds van geestelijke en stoffelijke bloei, was heel behoorlijk n.l. twee vrouwenkloosters en een mannenklooster. Het waren 't Augustinessenklooster Maria-Wijngaard ter plaatse der zusters Birginitessen met een kerk waar nu de binnenspeelplaats van pensionaat St. Lucis ligt, een klooster van Franciscanessen ergens op de Biest en het nog bestaande Franciscanenklooster aldaar. Vele andere soortgelijke steden zijn in de Middeleeuwen niet aan dit getal kloosters toegekomen.

We doen dus goed bij de beschouwing van het verleden onzer stad niet naar boven noch naar beneden te overdrijven.

Verval.

Aan de bloei van Weert was een vroegtijdig einde gekomen door de 80-jarige oorlog. Wij hadden dat niet verdiend want juist de heer van Weert was zozeer een der kopstukken van het verzet geweest, dat zijn onthoofding met die van Egmont het sein gaf

1) Onderwijzer in de Stadsburgerschool te Weert.

tot de opstand en juist in deze streken hadden de eerste wapenfeiten van de oorlog plaats. Het waren echter de zeegewesten die door hun strategische ligging achter het water stand konden houden en daardoor de wijkplaats en springplank der uit alle Nederlanden gerecruiteerde opstandelingen konden worden. Hier in de Zuidelijke Nederlanden (het traditionele slagveld van Europa) ging de welvaart ten onder tengevolge van de plundering en vernieling door dikwijls wisselende legers, de afsnoering en overvleugeling door de machtige, welvarende en tegenover het Zuiden meedogenloze Republiek; de machteloosheid en de indolentie van het Spaans-Oostenrijks bewind, de uitwijking van welvarende en actieve protestantse koop- en ambachtslieden enz.

Toestand einde 18e eeuw.

En zo is het te verklaren dat Weert met zoveel andere Zuidelijke steden op het einde der 18e eeuw in groot verval was geraakt. Met inbegrip van al haar buitenijen had de gemeente nog geen 4400 inwoners meer; telt men hier de gehuchbewoners af dan komt men tot de conclusie dat de parochiekerk, die 3800 mensen bevatten kan, veel te groot geworden was om alle stadsbewoners tot de laatste man tegelijk op te nemen. Met de andere steden van het tegenwoordige Limburg was het niet veel beter besteld. Sittard had 2500, Roermond bijna 3800, Venlo 4100 inwoners, doch deze woonden daar dan ook alle in de stad, die niet gelijk Weert ook nog buitenijen telde. Als stad waren en zijn zij volkrijker dan Weert.

Het kasteel, de grachten en wallen waren vervallen; over de binnenstad getuigt nog in 1828 een Hollands reiziger 1) dat de bouwvorden ervan getuigde van de armoede des lands en dat de straten eer geleken naar slecht onderhouden buitenwijken. Langs die vroeger dichtbebouwde straten waren binnen de wallen vele en grote gappingen ontstaan met tuinen e.d. Vooral in de Langstraat, de Beekstraat en de Maasstraat. Talrijk waren binnen de stad

ook de boerderijen. Wat er aan ambacht en handel overgebleven was, was geheel verouderd en vrijwel alleen gericht op zelfverzorging van stad en omgeving.

Van verharde wegen van de stad naar elders was er geen sprake evenmin als van een waterweg en wanneer men zich een idee wil vormen hoe men toen Weert langs een der voornaamste toegangswegen bereiken of verlaten kon dan moet men maar eens een wandeling maken door de leem en het zand van de Geuzendijk naar Budel of van de Diesterbaan naar Loozen. Honderd jaar later heeft een Hasseltenaar de wandeling van Hamont naar Weert beschreven 2). Van Hamont tot $\frac{1}{2}$ uur voor Weert, dus $1\frac{1}{2}$ uur lang, bespeurde hij geen enkele mensenwoning en wel nodig was de vermaning op de nu verdwenen Castra's Hut even ten Oosten van de boerderij in 't Blaakven:

„Alvorens gij den weg betreedt die door de bergen leidt,
Bidt hier die voor Uw zaligheid
den bitteren kruisdood lijdt”.

Van enig openbaar vervoermiddel was nog geen sprake. Wanneer men zich daarbij nog voor ogen stelt dat Weert-Nederweert van alle kanten omringeld waren door een kilometers-brede strook van pelen, heidevelden en zandverstuivingen, welke nog nergens zoals nu door harde wegen en ontginningen doorbroken of versmald was, dan krijgt men enig idee van het isolement waarin wij geraakt waren.

Van een opgewekt cultureel leven, deelnemend aan de grote stromingen om ons heen, kon dan ook geen sprake zijn. Des te meer teerde men op oude gebruiken en tradities, hetgeen door herinneringen aan ouden rijkdom en door het momentele isolement bevorderd en door geen nieuwe welvaart in gevaar gebracht werd.

De kloosters.

Wat Weert sedert den hloetijd wel bijgewonnen had, dat waren twee kloosters, maar dit was minder een teken van vooruitgang dan van nood,

1) Ds. C. E. van Koetsveld in De Kampioen, 45e jg. blz. 691.

2) In De Maasgouw, 1879, blz. 55.

waar men een deugd van maakte. Beide stichtingen waren n.l. het gevolg van de vervolging der katholieken in de naburige Meierij, die immers sedert den vrede van Munster in 1648 definitief bij de Republiek werd ingelijfd. In datzelfde jaar waren de **reguliere kanunniken** van St. Augustinus uit het klooster Mariënhage te Eindhoven hier de exploitatie van een Latijnse school op zich komen nemen ter plaatse waar nu de bude vleugel van het Bisschoppelijk College en zijn speelplaats ligt. De tweede kloosterstichting was die der zusters **Penitenten-Recollectinnen** uit Dommelen, die zich aan het uiteinde der Beekstraat bij de Beekpoort vestigden en daar in hun klooster Nazareth o.a. een meisjespensionaat dreven. Wanneer ik hier van nood spreek bedoel ik niet alleen die der verdreven kloosterlingen maar ook die der verarmde stad binnen vier wallen overvloedige en goedkope vestigingsmogelijkheid te vinden was. De goedkoopte van het leven in Weert, een gevolg van de inzinking die de stad langen tijd had meegemaakt, is nog tot in onze dagen merkbaar door de lage classificatie van Weert voor ambtenarensalarissen, arbeidslonen, uitkeringen voor ouden van dagen e.d., welke een gevolg zijn van het lage prijspeil en m.n. van de lage huishuren. In de vorige eeuw werd Weert om die reden gezocht door gepensioneerden.

Om op de vervolging der katholieken in de Meierij terug te keren, in hun nood werd m.n. door de Weerter **Franciscanen** voorzien; deze bedienden niet alleen de in deze omgeving vlak bij de grens gelegen noodkerkjes, o.a. in het Hugterbroek en langs de Bolderdijk, waarheen de Meierijse gelovigen van heinde en verre toestroomden, maar ook bereisden zij de verdere Meierij, waar zij vandaag den dag nog op termijn en assistentie gaan; van Weert uit was het ook dat zij hun klooster te Venray stichtten, dat deze taak voor de Noordelijke Meierij en het land van Cuijk en Ravestein overnam.

De godsdienst.

Geen wonder dat in Weert zelf het **katholicisme bloeide**. Na den door Montmorency's echtgenote bevorder-

den beeldenstorm in 1566 had Roermonds eerste Bisschop Lindanus hier met grote voortvarendheid het geloof hersteld en zij die niet in den schoot der moederkerk wilden terugkeren moesten onder druk van het geestelijk en daarmee samenwerkend wereldlijk gezag op den duur uitwijken. In dit opzicht was men hier veel rijziger tegenover andersdenkenden dan de Staten het tegenover de katholieken waren. Deze werden daar getolereerd, zij het dat zij voor hun geestelijken en hun godsdienstoefeningen zwaar te betalen hadden.

Dat de gedragslijn hier in het Zuiden voor de stoffelijke welvaart niet onverdeeld gunstig was zagen we reeds; ook voor het handhaven van de nodige, doch ons zuiderlingen vaak ontbrekende, dosis zelfcritiek en zelfbewustzijn bij het beleven van den godsdienst en voor het, nu eeuwenlang onderbroken, geestelijk contact met onze landgenoten in het Noorden zou de aanwezigheid van een protestantse minderheid in ons midden goed zijn geweest.

Hoe dit ook zij, aan 't élan der door de Nederlanden varende **contra-reformatie** heeft Weert met hart en ziel en door de gehele 17e en 18e eeuw heen deelgenomen. Om mij tot de nu nog waarneembare uiterlijke dingen te beperken: geheel ons oude kerkmeubilair en al onze oude kapellen met inhoud dateren uit die twee eeuwen; voortdurend is er sprake van de bouw van een nieuw altaar of van een nieuwe kapel en nog in 1790, als de Franse revolutie reeds uitgebroken is, die ons vijf jaar later zal overspoelen, laat men twee Italiaanse kunstenaars het hoogkoor der St. Maartenskerk volgens de nieuwe mode van het classicisme inwendig geheel vernieuwen.

In schrille tegenstelling tot de naburige Meierij konden de katholieken hier op den ouden voet, maar door de contra-reformatie van misbruiken gezuiverd en van nieuwen gloed voorzien, voortgaan hun godsdienst ongehinderd te beleven met al zijn vroomheid en zijn liturgische pracht en konden zij voortgaan ook op het openbaar en maatschappelijk leven hun stemmel te drukken, hetgeen tot den dag van heden zo gebleven is. De

veelvuldige godsdienstige broederschappen hadden een bloeiend leven en menigvuldig waren de processies en bedevaarten; vooral de devotie tot O.L.V. van Weert trok uit Kempen, Meierij en Rijnland bedevaarten naar Weert, een verschijnsel dat wij in het geheel niet meer kennen.

Jozef II.

Dit is Weert, zoals wij het aantreffen bij het begin van ons verhaal, de **patriottentijd**. Over hetgeen er in dien tijd in Weert en in de Weertenaars omging zijn wij uitvoerig en uit de eerste hand ingelicht door een kroniekje van Lambertus Goofers (1), een buurman van de P.P. Minderbroeders. Met hem begin ik mijn relaas in 1784 bij het overlijden van de wijze en beminde Maria Theresia en de troonsbestijging van den verlichten despoot **Jozef II.** Kampioen van het rationalisme poogt deze alle niet verstandelijk te verantwoorden factoren terug te dringen, ook in de godsdienst, en deze gelijk te schakelen als een instelling tot nut van het algemeen, lees: van de Staat. Zijn verregaande bemoeizucht bezorgde hem vanwege de Koning van Pruisen de spotnaam van: mijn broeder de koster.

Tekenend is zijn bevel aan de pastoren tot **afkondiging der regeringsplakkaten van den kansel**; hij wilde aldus van het gezag der kerk misbruik maken om zijn dikwijls onpopulaire plakkaten een kracht bij te zetten die zij bij de tot dan toe gebruikelijke afkondiging van de pui van het stadhuis kennelijk niet hadden. Toen de Weertse pastoor Jansen's keizers plakkaat betreffende de seminaries weigerde af te lezen werd hij afgezet en vervangen door een waarnemer. Op een petitie getekend door alle gezins-**hoofden** op 13 na werd hij echter na 4 maanden hersteld, hetgeen aanleiding gaf om niet minder dan 9 dagen feest te vieren.

In 's keizers lijn lag ook de **opheffing** van in zijn ogen onnutte **kloosters**. Te Weert moesten de Reguliere Kanunniken van Marienhage en de Witte Nonnen van Maria-Wijngaard het ontgelden, hoewel de eersten toch

door hun Latijnse school zeer nuttig werk deden. Zij mochten echter weer blijven tengevolge van een nieuwe petitie, die wel op dat nut den nadruk zal gelegd hebben. Evenmin populair was een andere maatregel, die ons, mensen van de 20e eeuw, heel gewoon voorkomt n.l. het gebod tot aanleg van **begraafplaatsen buiten de bebuuwde kom**; tot dan toe had men hier begraven in de kerk, z.g. kerklijk, of daarnaast op de korenmarkt. Niet lang geleden was dit voormalige kerkhof nog niet geplaveid. Overblijfselen van het begraven in de kerk zijn nog te zien in de honderden grafzerken met opschriften die later, al of niet overlangs doorgezaagd, gevormd zijn tot het vormen van paden in de verschillende beuken der kerk en wier ontcijfering een rijke oogst van gegevens voor onze stads-geschiedenis zou opleveren, vooral omdat de doop-, trouw- en begrafenisregisters uit dien tijd, toen er nog geen burgerlijke stand was, vaak ontbreken. Ook buiten de kerk ziet men nog een paar zerken en ingemetselde kruisjes. Voortaan werd het begraven in of bij de kerk verboden; buiten de Molenpoort werd de tegenwoordige begraafplaats ingericht — in den volksmond eveneens kerkhof genoemd — en slechts daar kon begraven worden. De monumentale poort, die enige jaren geleden daarvoor is geplaatst, wijst het jaar aan, waarin deze inrichting plaats vond.

Twee jaren later kwam er een nieuwe maatregel die de Weertenaars niet minder hatelijk was en die wij ons ook nu nog als zodanig kunnen indenken: verbod van alle **kermissen** behalve één voor geheel het hele land op de 2e Zondag na Pasen, de z.g. Keijserse kermis. Het getuigt van de vasthoudendheid der Weertenaars aan hun kermis, dat zij zich maar één keer aan deze maatregel gehouden hebben. Daarentegen is de **beperking der processies** tot nu toe in zwang gebleven; er zouden n.l. geen processies zijn dan op de kruisdagen, sacramentsdag en een dag, door de Bisschop voor elke plaats te bepalen. Voor Weert werd dit gesteld

1) Door Jos. Habets gepubliceerd in de Publications (de la Soc. Hist. et Arch. d. l. Limbourg) 25e jrg. (1888) blz. 365—410.

op O.L.Vr.-Geboorte. Toen beide feestdagen in de Franse tijd afgezet werden zullen deze processies op de daaropvolgende Zondagen gesteld zijn en zo is het gebleven. De wangunst dier tijden heeft wel de doodsteek toegebracht aan de bedevaarten naar O. L. Vr. van Weert; hoewel de devotie bij de Weertenaren zelf vooral de laatste jaren weer aangewakkerd wordt, heeft dit nog in het geheel niet geleid tot herleving van Weert als bedevaartplaats. Een eigen kapel evenals in zoveel andere plaatsen zou hier zeker veel goed aan doen.

De Patriottenbeweging.

Onder invloed van de tijdgeest en reactie tegen de aantasting door Jozef II van de rechten der kerk en van de aloude vrijheden, bezworen bij de Blijde Incomste, waaraan men vanouds zeer gehecht was, ontstond er ook in de Zuidelijke Nederlanden een **patriottenbeweging**. Om nu te trachten 's Keizers ogen te openen voor de groeiende ontevredenheid, ging in 1787 een deputatie van de Staten van Brabant met de Aartsbischop van Mechelen naar Wenen. Jozef II wist hen te sussen met de belofte dat alles bij het oude zou blijven.

Weert was opgelucht en vierde feest onder de leuze: Vivat de Staten van Brabant! Om een idee te geven van de toenmalige wijze van feestviering blijf ik hier even bij stilstaan. Er werden arken opgericht en 50 geoefende jongemannen losten 3 vreugdeschoten onder de plechtige hoogmis. 's Middags trokken zij door de stad en exercerden voor ieder klooster dat zij gelukwensten en waar zij getraceerd werden. 's Avonds was er voor hen een feestgelag op het stadhuis. De stad was geillumineerd door lampions in de arken, in de torens der kloosters en aan sommige huizen en door kaarsen achter alle vensters. De Markt werd verlicht door een grote denneboom met hoepels waaraan lampions en door een brandende pektion. In de Paterskerk was een tafereel geschilderd, waarop de Oostenrijkse adelaar den rijksbal aan den leeuw (van Brabant) aanbod. (150 jaar later zou de ver-

houding tussen de adelaar (de Duitse) en de leeuw (de Nederlandse) enigszins anders zijn! Ook sommige burgers hadden hun huis met schilderingen van Leeuw en Adelaar versierd. In de ark op de Oelemarkt hing een kooi met een levende vogel er in, maar dat was geen adelaar maar een uil omdat men ten onrechte Oelemarkt voor Uilenmarkt hield, zoals ook nog op de eerste kadastrale kaart van Weert te lezen is. Nog op een kaartje van 1913 is die fout gemaakt doch sedert de jongste vastenavondsstoet weet nu wel bijna iedereen dat oelen potten zijn.

De vreugde in Weert was echter vergeefs geweest want de Keizer ging rustig zijn gang en trok zelfs de Blijde Incomste in, hetgeen najaar 1789 tot de z.g. **Brabantse revolutie** leidde. Jozef II werd vervallen verklaard en de onafhankelijkheid der z.g. Belgische Staten uitgeroepen, de eerste keer dat we het woord Belgisch ontmoeten in de specifieke betekenis van Zuidelijke Nederlanden, die het woord nu nog heeft. Te voren was het de Latijnse naam voor de Nederlanden in hun geheel en kon het in het Latijn zowel op de Noordelijke als op de Zuidelijke Nederlanden betrekking hebben.

Ook Weert leverde aan de revolutie wapens en manschappen en 20 December werden de plakkaaten der patriotten vóór de schutters op de Markt tot grote blijdschap van iedereen afgelezen. Men riep: „Vivela patriot, viva de Staten van Brabant” en iedereen werd ten teken van verstandhouding verplicht een cocarde te dragen. Hierna trok de schutterij naar de postmeester, blijkbaar een typisch vertegenwoordiger van het Oostenrijkse gezag; daar werd de Oostenrijkse adelaar afgetrokken, bespuud en tenslotte verbrand. 's Middags was er een Te Deum in de parochiekerk, waarbij ook de p.p. Minderbroeders aanwezig waren.

! Anslag op Roermond.

Na Kerstmis 1739 krijgen we dan de befaamde **aanslag op Roermond** 1). Daar zetelde het soevereine Hof van Oostenrijks Gelder, in dit gewest dus

1) Zie hiervoor behalve Goofers ook: Jos. Habets, „Gevangenneming van.... de Stuers.... in 1789” in Publications, 25e jrg. (1888) blz. 411—418.

de uitvoerder van de gehate Oostenrijkse maatregelen. Bij de Weertena- ren was het Roermondse Hof nog bij- zonder impopulair omdat dit a.h.w. de personificatie vormde van de in- lijving bij Oostenrijks Oppergelder, waartegen Weert zich tevergeefs had verzet, Bovendien had het Hof laatste- lijk in een proces de heidevelden rond Weert aan de Heer i.p.v. aan de gemeente toegewezen, hetgeen juist de burgers die van deze heidevelden hun gerief hadden, benadeelde.

Geen wonder dat men niet minder dan 700 Weertena- ren, d.i. ongeveer 1/3 deel der mannelijke bevolking be- reid vond mede te doen om de voor- naamste heren van het Hof onschad- dijlik te maken, nl. de fiscaal of mom- boir Jhr. de Stuels, vertegenwoordiger van den Heer, de kanselier Luijt- gens en de griffier van der Renne. Den 28en December 's avonds trokken deze Weertena- ren, elk gewapend met een geweer en 3 kogels, over het veer te Buggenum naar Roermond. (De verbinding over Horn is er eerst ge- komen toen in het midden der 19e eeuw de Maasbrug bij Roermond en de dijk vandaar naar Horn werd aan- gelegd.) Ik geef nu verder het woord aan Goofers die tot de 700 dapperen behoorde:

„en doen wy al over waeren doen trocken wy wat voort en wy hadden den weg gemist en daer soude eenen baron (1) uyt de stadt Ruremonde ons tegen komen en wy hadden eenen anderen weg gegaen en waren seer bevreest, en men dogt als dat men bedro- en was. Sommige segden: Ware men nog in Weert. En wy stonden hier met hopen bij malkan- der en den eenen maekte den an- der benout. En doen het dag gewor- den was doen kwam den selven Bar- on die wy gemist hadden. Andere meenden weeder om te trecken en doen trocken wy voor de stadt, maer de poorten die waeren gesloten en sy en lieten daer niemand in met geweer en men sette de wachten aen de poorten en liet daer ook niemand uyt. En daer de stadt niet over en gonk doen trocken wy naer Maes- niel en begosten appetyd te krygen,

alwaer men eenen boteram kreeg. En doen wy daer bésic waeren der- wyl gonk de stadt over, en doen trocken wy daer in; en men sette aenstonds de wagten aen de huysen van de heeren, alwaer wy ter om naer toe gegaen zyn en het was avond en wy bleven die nagt nog in de stadt. Wy wierden gebilleteert; hondert vyftig moesten in het Peni- tenten kloester en de anderen wer- den in de herbergen gelegd. Maer des andersdag trocken wy naer Weert met de gevangen heeren. Deze saeten in twee koetsen en wy wierden daer seer blyden onthaelt. Men set- te het volk in het gelid, vier en vier; het voetvolk vooruyt, het peerden- volk voor de koetsen en agter. En doen wy aen de poort kwamen wier- den wy van het volk van Weert seer blydelyk onthaelt met de musican- ten; en de dogters van de stad ston- den hier met de brandende flam- bouen. Men trok dan soo in de stadt en gaf den gevangen losyes in „De Vesper“. Des anderdaegs trocken wy van hier met naer Brussel.

De gevangen genomen heren werden echter na enigen tijd wegens gebrek aan schuld vrijgelaten.

In Januari 1790 werden weer Bra- bantse patriotten te Weert onthaald, die op doortocht waren naar Roer- mond om daar de schepenen af te zet- ten en nieuwe te doen verkiezen.

Om de opstandige staten aan bewa- pening te helpen bracht Weert vol- doende middelen bij elkaar voor vier kanonnen. Men offerde niet alleen geld maar ook het zilver der Jonge Schutten en zilveren schoengespén. In plaats daarvan zou men voortaan zijn schoenen met riemen binden. Sommi- gen dezer offerdaars hadden hierover kwestie met hun wederhelft, te meer toen naderhand bij het verlopen der revolutie het offer vergeefs gedaan bleek. Het enige wat men er mee verdiend heeft is een zilveren medail- le van erkentelijkheid de Weertse burgemeester door de Brabantse pa- triotten geschonken.

Om nieuw zilver aan te kunnen schaffen besloot men in 1791 enige jarenlang wat minder bier te drinken.

(1) Baron de Heerma.

Twee jaar later volgt een lijst van nieuw zilver; op het eerste schil staat de hierton gegraveerd, die men hier-voor onaangeroerd had geaten!

Zoals gezegd verliep de revolutie; Jozef II stierf en de nieuwe keizer had het vertrouwen zodat de Staten zich **onderwierpen**, 17 December 1799, dus precies een jaar na de Roermondse expeditie, kwamen 150 man keizerlijke troepen te Weert. Het is grappig hoe Goofers hierop reageert:

„Maer wat sal den borger hier mede komen te doen? Zal hy ze plechtig inhaelen of niet? En hy en wist niet wat hy doen sou; maer hy komt se in te haelen met de schuttery en de musicanten en den scholtus en het magestraet, de welke riepen: Vivat den Keyser! Maer dit en gonk den borger niet soo ter heften, als nu een jaer geleden is, maer des anderdaegs trocken zy weder op.”

Ook de Roermondse fiscaal kwam een tijd later opzetten en wel met een troep jagers, zodat de Weertse kopstukken die hem hadden laten oplichten, nl. pastoor Jansen en dr. Haex, ondanks de afgekondigde amnestie de schrik te pakken kregen en de benen namen naar Maarheeze op veilig Staats gebied. De fiscaal was het echter té doen geweest om een civiele schadevergoeding. Ook werden de desdijds afgezette oude schepenen weer in hun functie hersteld.

Eerste Franse bezetting.

Nauwelijks was de Brabantse revolutie een jaar beëindigd of we kwamen in het zog der Franse terecht. 8 December 1792 verschijnt een regiment Franse infanterie te Weert, Goofers schrijft:

„Sy waeren in de stadt zonder dat iemandt het wist. En het was een regiment te voet en men riep: Vivat het Franse Repubelyk! Vivat de Natie! Vivat de Franse patriotten! En sy blyven hier liggen, maer es anderdaegs komen zy den boom van vryheyd te planten, den welken sy selven kwamen te haelen op Altweerd. Zy komen hem op te regten, het was eenen dennenboom en boven was daer een roode mutds in, het welk sy noemden Jacobynen mutds, en daer stond op geschreven

vry of doodt. En doen kwaemen sy daer om te dansen, rommetom den boom, alle borgers de welke op den merkt stonden namen de soldaten met de handt, en zy moesten ook dansen en sy songen dan: **Sollen kermiollen vila som de kanon**. En sy kwamen leuden met de klok en het was al victorie. En onder desen boom van vryheyd trock alle dagen de wagt op. Den selven dag komen een kompeney dragoenders en een regiment volonteeren en de schuttery betoont haer eer en komt se in te haelen en men trock de kloek aen.”

Als de Weertenaren voorzien hadden wat de Fransen hun nog aan zouden doen, zouden zij wel wat minder enthousiast zijn geweest. Maar nu zagen zij in hen slechts patriotten die hun evenals de Brabantse patriotten de vrijheid kwamen brengen.

Deze eerste maal duurde de Franse bezetting niet lang want begin Maart 1793, dus 3 maanden later, werden zij weer **terug geslagen**. Weert kreeg toen een terugtocht te zien zoals wij niet lang geleden van de Duitsers hebben aanschouwd. Goofers zegt er van:

„Voor eerst komen de wagens en kanons en haer magesynen van hoy en haever. den 4 en den 5 komen sy al af. Als het een regiment vertreckt dan is het ander weder op de plaets. Zy spraken eertyds: Keyserlyk kapot! maer nu spreken sy als dat Keyserlyks nog leeft; zij spreken nu: Wy syn bedrogen van onze generaels; Dumoriez is over gelooopen by de keyserleyken en wy kregen ook ballen, de welken niet in de kanons en gonnen, en wy konden daer niets met de kanons aenvangen. En den 6 Meert doen kwamt het sodanig van Venlo en van Ruremonde als dat de selven nog niet in de stadt en gongen, en de straeten en de huysen waeren altermaal vol.

En smorgens om vyf uren vertrecken de laetsten en om tien uren kwamen hier hondert keyserse hoersaren. Deze waeren gelyk de leeuwen en zy kwamen op vele plaetsen te kopen sonder geldt. En sy waeren aenstonds by de boom van vryheyd, en sy spraken tot den borgemeester: Den patriotten duyvel moet daer boven uyt syn! En doen dwongen zy daer eenen mens van Nederweert,

den welken op den merkt stont en den welken hun een ledder brogt en doen hij op de ledder was, hy sprak: Ik en kan daer boven niet op! Doen spraken de hoesaren komt hier af, en doen moest hy de boom afkappen en doen hy hem af had, doen moest hy denzelve boom drymael kussen. En doen gaven zy hem den corporaestok op syn broek voor zyn devoren, dewelke hy heeft gedaen, daer mede gonk hy naer Nederweerdt."

Verheffender gezicht was het toen de **keurvorst van Hannover**, zoon van de Engelse koning, in April 1793 met zyn 5000 manschappen op doortocht was te Weert en persoonlijk bij de Reguliere Kanunniken verbleef. Een bezoek van de Engelse Generaal Montgomery een 150 jaar later aan diezelfde plek, nu Bisschoppelyk College, kan daar als schouwspel niet aan tippen. De Weertenaars vergaapten zich althans hevig aan de scharlaken rode garde en de koetsen van de keurvorst, elk bespannen met 6 paarden of muilezels en aan de rijdende bruggen, kanonnen en bomketels, de laatste bespannen met 8 paarden.

Het volgend jaar, nauwkeuriger in Juni 1794 **keerden de krijgskansen** weer met de slag bij Fleurus en ziet Weert vluchtende bondgenoten doortrekken. Het begon met 1500 krijgsgevangen Franssen, 600 verstrooide huzaren, wagens met zieken en gewonden, soms 300 tot 400 bijeen en tenslotte een heel leger emigranten uit Frankrijk en Vlaanderen, hoge geestelijken w.o. de Bisschop van Gent, adel en regenten met hun gezinnen in groepen van 5 tot 10 koetsen, vier dagen lang. Allen willen naar het Oosten over den Rijn want in de Republiek voelen zij zich ook niet veilig: van daar het gedrang hier langs de Zuidgrenzen der republiek.

Tweede Franse bezetting.

Toch duurde het nog tot midden September 1794 eer de eerste compagnieën Frans paarden- en voetvolk hier aankwam. Hun entree was typisch en gelijkt te zeer op latere bezetting om het verhaal daarvan hier niet op den voet te volgen:

„Zy, de Franssen, kwamen van

Stamproy, alwaer het kermis was, en alwaer sy den kermis verstroyt hadden; want men zyde als dat sy de schotelen met de speysen op de peerden hadden staen en de vlaeyen in de bangenetten staeken en de miekken langs de peerden hadden hangen. En sommigen hadden buerssen vol croonen en anderen hadden en waeren versien met klederen. En zy hebben aldaer de keyserlyke hoelanen verdreven met het sweerd, want aldaer dertien keyserlyken waeren. En sy hebben daer slag geleverd onder de hoogmis en sy namen aldaer twee hoelanen gevangen; en doen sy het volk het geldt afgeuoemen hadden en de kleeders, en de kermis soo verstroyt hadden, vertrokken zy van daer op Tungelroy en sy liepen al weeder de huysen af en vroegen al weeder croonen.

Zy schooten aldaer eenen mensch doodt, de welke by syn schapen was; en men hoordt dat de rede hiervan was, als dat sy hem om den weg vrageden en doen riep hy aen syn volk, als dat sy by de schapen soude komen: „Ik moet zyde hy, de hoesaren den weg weysen". En toen schooten sy hem doodt; en van daer trekken zy op naer Weert en sy loopen weder op Moesel en Keent en sy nemen aldaer weeder geldt en kleeders, al hoe dat sy het krygen konden, en van daer naer de Maespoort, alwaer sy het selfste doen, want sy gaen in de winkels en kopen sonder geldt. De dragoenders en de hoesaren die houden de wagt aen de poorten en laeten geen voetgaengers in de stadt en sy trecken langs den graef op naer de Moelenpoort, alwaer de menschen niet ervan komen, want sy nemen kleeders en geldt hoe schoonder hoe liever. Maer de hoesaeren en de draegcoenders die in de stadt waeren en plunderen niet; en sy quamen naer de Biest; de paeters setten haer poort open maer daer en komt niemandt binnen als den capiteyn; derwyl als hy daer wat in discoers was, soo quamen de hoesaren en de draegcoenders in de herbergen te drinken bier en brandewyn. En sy vulden den buyk en de tes, want sy droegen het vat met den genever uyt den kelder en leyden dat neder in

het huys; die lust hadden die kon- den drinken en hunne flesken vull- len; en trecken weder naer de stad en sy trecken aenstonds door de Moelenpoort weeder uyt, nemen haeren weg over Boshoven, alwaer de boeren niet van en komen te stoeten, want daer sy lang trecken en quamen te plunderen. Zy trecken dan naer Bocholt, maer op een quartier uurs tyd sag men het goud en silver verbannen, want men sag geenens mensch meer met een sak- horologie, met silveren gespen en geen dogter met gouden en silver kruysen, want sy hadden al horo- logiën uyt de sakken gehaelt, en de gespen die naemen sy van de schoe- nen, en de kruysen naemen sy de vrouwen uyt den hals."

De volgende dag kwam er weer een partij keizerlijken in de stad en plun- derde wat de Fransen gespaard had- den. In October zijn de Fransen er weer en komt het bevel aan Weert en Nederweert om met karren brood te halen in Diest en te brengen naar de 16000 Fransen die de vesting Venlo belegerden en hiermee begint een lange tijd van **requisitiën** van levens- middelen, vee, paarden enz. En even- als nu zien wij dat de bezetter door de aangebleven magistraat zoveel mo- gelijk om de tuin geleid wordt en dat velen hun voorraden in stro, turf of grond verbergen of het vee in de bos- sen onderbrengen. Grote duurte en hongersnood was hiervan het gevolg. Bovendien betaalden de Fransen in waardeloze assignaten.

Inlijving bij Frankrijk.

Dit waren intussen nog verschijnse- len die men in het licht der geschie- denis normaal voor oorlogstijd kon noemen. De onheilen braken echter eerst in ongekende mate los toen de Zuidelijke Nederlanden en daarmede ook Weert op 1 October 1795 bij de Franse republiek werd **ingelijfd**. Te voren reeds was aan de oude ver- brokkeling een einde gemaakt door de vorming van het Departement der Ne- dermaas, dat geheel tegenwoordig Belgisch en Nederlands Limburg be- halve het Noordoosten van dit laat- ste omvatte. Het departement was in- gedeeld in cantons die niet alleen zo-

als ook nu nog betekenis hadden voor de rechtspraak als ambtsgebied voor de laagste rechter, den juge de paix of vrederechter, onzen kantonrechter, maar aanvankelijk ook voor de almi- nistratie als kleinste groepering van gemeenten en na het concordaat van 1801 zelfs voor de zielzorg als groe- pering van parochies, onze tegenwoor- dige dekenaten. Het eerste kanton, **Weert** dat gevormd werd omsloot naar het Oosten Meijel en Thorn maar liet Heijthuisen, Grathem en Wessem er buiten, hetgeen aanleiding gaf tot een protest van Wessem dat terecht be- toogde eeuwenlang met Weert ver- enigd te zijn geweest en nu niet alleen van de gemeente maar ook van het kanton Weert gescheiden te zijn. Het was inderdaad het slaken van een eeuwenoude band die beide steden verbonden had. Toen Weert stadsrech- ten verkregen had, was Wessem de moederstad geweest: dit wil niet zeg- gen dat Wessem Weert als zodanig had gesticht of die stadsrechten had verleend, want dat had hun beider heer, de heer van Horne, als zodanig gedaan; wel betekende het dat het Weertse stadsrecht gevormd was naar het voorbeeld van het Wessemse en dat in verband daarmee de Weerter schepenen en justiciabelen, d.i. recht- zoekenden, in z.g. hofvaart of hoger bercep naar de Wessemse schepen- bank ging. Daar Weert en Wessem rijkshoofdelijkheid waren, ging men oud- tijds van de Wessemse uitspraak in nog hoger beroep naar het schepen- gerecht van de rijksstad Aken.

Bij de annexatie van Weert bij Op- pergelder was hieraan een eind ge- komen doordat men voortaan in plaats van te Wessem bij het Souvereine Hof te Roermond in beroep moest gaan, doch men had zich daartegen altijd lijdelijk verzet. Geen wonder dat men te Wessem het verlies der oude eervolle banden met Weert dubbel smartelijk voelde. Sedertdien is het contact tussen Weert en Wessem er niet hechter op geworden, Wessem en de andere Maasdorpen behoren thans onbetwist tot het achterland van Roer- mond.

Argumenten als de Wessemse maak- ten op de Fransen natuurlijk geen in- druk. Zij voelden zich juist als de slopers van het ancien régime met zijn

dikwijls verouderde instellingen en zijn verbrokkeling in deze streken en als de brengers van een nieuwe orde.

Nog geen half jaar later kwam er halverwege Weert en Roermond een nieuw kanton bij met Heijthuijsen als hoofdplaats en ongeveer het oude graafschap Horn als territorium. Weert behield alleen Nederweert en Stramproy. In 1802 werd het kanton Heythuijsen weer tussen Weert en Roermond verdeeld en kregen wij er bij Meijel, Roggel, Heijthuijsen en Baexem. Hunsel, Ittervoort en Neeritter behoorden toen nog onder Maeseijk. Eerst na de afscheiding van België zouden deze gemeenten bij het kanton Weert komen.

Ook de **gemeentebesturen** zelf werden op moderneren leest geschoeid; de oude magistraten werden afgezet en aan het hoofd kwam een agent municipal die met zijn assessoren de gemeente bestuurde, echter in grote afhankelijkheid van de centrale regering. Met rechtspraak hadden de gemeentebestuurders in overeenstemming met het beginsel van de schieding der machten, de wetgevende, de rechterlijke en de bestuurlijke, voortaan niets meer te doen.

Waren dit alles nog verbeteringen — ook al werd het door de tijdgenoten aanvankelijk niet als zodanig aangevoeld — het Franse régime had ook en vooral zijn donkere keerzijde, donkerder hier en nu dan in Holland, dat eerst in 1810—1811 ingelijfd werd. Toen was de revolutie allang over haar revolutionaire periode heen en was het welgeordende Franse keizerrijk in volle glorie. In 1796 was de Franse revolutie echter nog volop aan den gang en ook Weert kreeg er mee te maken.

Opheffing der kloosters.

Eerst waren de **kloosters** aan de beurt. In October '96 werd de inventaris hunner bezittingen opgemaakt en voorjaar '97 volgde de sluiting en verdrijving der bewoners: Recollecten, de toenmalige naam der Minderbroeders van het klooster op de Biest, 19 paters en 9 broeders; Reguliere Kanunniken 7 paters en 3 broeders; Penitenten 21 koorzusters en 6 lekezusters; Witte Nonnen van Maria Wijngaard 16 koorzusters en 9 leke-

zusters; te samen 90 kloosterlingen.

De commissaris die het eerst voor dit vuile werk gestuurd was, moest zich al gauw in Maastricht beklagen, dat de kinderen hem op straat najouwden. Hij werd opgevolgd door een ander, vergezeld van 29 jagers en 9 dragonders.

De **Minderbroeders**, die het eerst aan de beurt kwamen, kregen 4 dagen respijt en op 9 Februari 1797, 's middags te 2 uur, eiste de commissaris, die met zijn 9 dragonders n.b. dien middag bij hen gegeten had, in naam van de Nationale Conventie ontruiming. Het moet een ontroerend ogenblik zijn geweest toen de gardiaan aan de neergeknielde kloosterlingen en het toegestroomde volk op het voorplein de zegen gaf. De soldaten spotten hier echter mee en dreven de bewoners met de blanke sabel tot buiten de poort. Zelf namen zij intrek in het klooster om dit te bewaken. De volgende dag ontstond er door hun stoken schoorsteenbrand, hetgeen de kapitein die dit aan het volk toeschreef, zo woedend maakte, dat hij kwalijk op zijn paard kon en dat hij het beeld boven de poort er uit liet stoten, een ander het hoofd liet afslaan en twee met een stok in de hand op het kerkhof liet zetten z.g. om de wacht te houden.

De verdrijving der **Witte Nonnen** de volgende dag verliep kalmer hoewel de Maasstraat vol volk stond, dat door 5 jagers te naard in bedwang gehouden werd. 1½ maand later werden ook de Reguliere Kanunniken en de Penitenten verjaagd.

De diverse **kloostergebouwen** en geïnventariseerde bezittingen werden verbeurd verklaard tegen een handvol bons voor levensonderhoud, die grotendeels geweigerd werden. De gefisciseerde goederen werden verkocht; het werden de z.g. domeingoeederen, die volgens de volksopvatting hun verwervers slechts ongeluk zouden brengen. R^{ij} het latere concordaat tussen de Paus en Napoleon is deze confiscatie echter gesanctioneerd.

Het Minderbroedersklooster kwam in handen van stromannen der paters, hetgeen hun latere terugkeer belangrijk vergemakkelijkt heeft. Van de roerende have was tussen inventarisatie en confiscatie het een en an-

def in veiligheid gebracht, o.a. door zg. inbraak waarbij heilige vaten ge-roofd werden, en door verwisseling, b.v. van een grote klok door een refterklokje.

De kloosterlingen mochten zich niet meer in geestelijk kleed vertonen noch opnieuw gaan samenwonen. De Penitenten vestigden zich buiten het toenmalige bereik der Fransen te Oirschot, waar hun moederhuis in 1947 dan ook zijn 150-jarig bestaan vierde. De Reguliere Kanunniken en de Witte Vrouwen verspreidden zich; hun vroeger zo beroemde orde had destijds blijkbaar weinig levensvatbaarheid meer. Het zou 150 jaar duren eer de Kanunniken weer in ons land zouden terugkeren en wel door de stichting van een seminarie te Sluis in 1947. Van de Minderbroeders bleven zich verschullende te Weert schuil houden. In hun kerk zou met Portiuncula van dat jaar de stadspastoor de Mis opdragen, hetgeen voor de achtergebleven paters aanleiding gaf dit dagelijks tot half September te blijven doen, maar toen was ook dat afgelopen.

Het zou 40 jaren duren eer zij hun klooster weer rechtens betrekken zouden; 47 jaar eer er zich weer vrouwelijke kloosterlingen te Weert zouden vestigen, en wel de z.z. Birginitessen in wat er over was van Maria-Wijn-gaard. Men stelle zich voor dat wanneer de Duitsers in 1940 hetzelfde als de Fransen destijds gedaan hadden, wij het tot in de 80-er jaren dezer eeuw zonder onze kloosters hadden moeten stellen.

Priestervervolging.

Een tweede vlaag van godsdienst-ervolging kwam enkele maanden later toen van alle priesters, wilden zij hun bediening blijven uitoefenen een **verklaring van getrouwheid** aan de republiek geëist werd op straffe van sluiting der kerken en verbod van godsdienstoefeningen. Daar alle te Weert aanwezige geestelijken eenparig weigerden voorzag men de sluiting der parochiekerk tegen 30 Mei en hadden de priesters de laatste vijf dagen voordien de handen vol met het te dienen der H.H. Sacramenten aan het toestromende volk dat zich op de toekomst kwam voorbereiden. De laatste dag werden de kerksieraden

en heilige vaten in het geheim in veiligheid gebracht. Later werden ook de beste meubelen verborgen en de klokken onder de kerkvloer begraven. Tevens werd op initiatief der drie dokters van Weert in overleg met de pastoor een koortje gevormd dat de leiding der kerkdiensten op zich zou nemen. I.p.v. de Mis zouden psalmen gezongen worden uit het brevier. Vier dagen later bleek echter dat men zich te vroeg ongerust had gemaakt.

Alles bleef weer vier maanden als vanouds tot de afkondiging in September van de wet die de **eed der priesters** eiste. Deze lazen nu niet meer in het openbaar de Missen, dienden de H.H. Sacramenten in het geheim toe. In de parochiekerk deed het zangkoor dienst tot het 1½ maand later, half November, het indringen van een beëdigd priester vreesde en voortaan in particuliere huizen kerkte. Enkel en scheidde zich echter af en bleven in de kerk dienst doen, echter alleen voor de leden van het gemeentebestuur en de Commissaris van het Directoire. Het volk wilde met deze verzettingspartij niets te maken hebben en bleef weg. Toen hield men er maar mee op en bleef de kerk twee jaar lang geheel gesloten. Ook de kruisen moesten van de toren verwijderd worden.

Veel mensen uit Weert gingen toen in Budel en Maarheeze **ter kerke**, welke plaatsen in Staats Brabant en dus buiten het bereik der Fransen, lagen en waarheen de Weerter geestelijken gevluht waren, veroordeeld tot deportatie wegens beweerde verstoring der openbare rust, verzet tegen de wet en opruiing van het volk tegen het wettig gezag. Ons, die de Duitse bezetting mee hebben gemaakt, klinken deze termen niet vreemd in de oren. Merkwaardig is wel, dat de katholieken van Weert tegen de vervolging door de zonen van de oudste dochter der kerk hun toevlucht vonden in het gebied der Protestantse Republiek en dat de verhoudingen nu juist het omgekeerde waren als zij 150 jaar lang geweest waren.

Geen der 39 priesters uit het kanton Weert (Weert, Nederweert en Stramproy) had zich laten beëdiggen. Voor en na werden zij dan ook tot deportatie veroordeeld maar door vlucht of onderduiken hadden zij zich hieraan we-

ten te onttrekken. Ook een razzia in het Minderbroedersklooster op 10 Juli 1798 's morgens om 4 uur hielp niet want de paters waren tijdig gewaarshuwd en evlucht.

Het duurde tot het einde van het volgend jaar 1799 en tot 1800 eer men in de paterskerk onderscheidenlijk de parochiekerk weer **koordensten** hield. Deze toestand hield 2 jaar aan tot 1802 toen tengevolge van het concordaat tussen Paus en Napoleon de geestelijken die zich daaraan onderwierpen weer dienst mochten doen. Op 15 Augustus 1802 werd de kerk weer met een plechtige Hoogmis in gebruik genomen. Bijna 5 jaar had de onderbreking geduurd.

Het Concordaat.

Nog waren niet veilig de priesters die — gelijk tot diep in de 19e eeuw de z.g. Stevenisten of Anticoncordataires — zich ook aan het concordaat niet onderwierpen en zo werden nog in Maart 1802 's morgens om 6 uur bij een razzia, gehouden door gendarmen in bijzijn van de maire van Weert, in een particulier huis, waar school gehouden werd, een wereldgeestelijke en op de zolder van het Minderbroedersklooster 4 paters gearresteerd. Een 5e had zich zo goed in een schuilgelegenheid in het klooster verborgen dat hij niet gevonden werd. Ook de pastoor van Stramproy, Montforts, werd gearresteerd doch na enkele dagen behoudens toezicht der politie weer vrijgelaten.

Het Concordaat bracht een sterke binding van de kerk aan de staat. De Bisschoppen zouden door Napoleon benoemd worden en evenals de pastoors een eed van trouwheid aan de Franse republiek afleggen. Deze zouden in het openbaar bidden voor de welvaart van het Rijk en van de consuls; bij overwinningen der Franse legers moest het Te Deum worden gezongen enz. Naderhand heeft deze bepaling hier en daar toezet aanleiding gegeven.

De oude **bisdommen**, hier bv. Roermond, werden afgeschaft en nieuwe opgericht, voor de departementen der Nedermaas en der Ourthe het nieuwe bisdom Luik. I.p.v. de veelal vrij grote dekenaten kwamen de kleinere kantons met aan het hoofd de kanton-

pastoor.

Alle pastoors werden voortaan door de Bisschop benoemd; patronaatsrechten, d.w.z. benoemings- of voordrachtrechten van anderen werden afgeschaft; in Weert hadden dergelijke rechten om beurten gehad het St. Servaaskapittel en de heer van Weert. Ook de Universiteit van Leuven had dit recht eenmaal in de tien jaren. De afschaffing was op zich zelf een goed ding, want deze rechten hadden vroet veel twisten, lange vacatures, dubbele benoemingen e.a. onregelmatigheden aanleiding gegeven. Anderzijds was er nu geen tegenwicht tegen een Bisschop die te zeer op het staatsbelang lette.

Een andere nieuwigheid die het concordaat invoerde was de vermindering der geboden **feestdagen** die te voren sedert Lindanus in de 40 hadden belopen tot 4: Kerstmis, Allerheiligen, 's Heren-Hemelvaart en Maria Hemelvaart. Deze laatste feestdag lag Napoleon na aan het hart omdat hij op dien dag zijn verjaardag en zijn patroonfeest vierde. Deze 4 feestdagen zijn tot op de dag van heden gebleven: de andere heten nu nog: afgezette heiligendagen.

De adel.

Tot zover de houding der Fransen tegenover godsdienst en kerk. Van hun houding tegenover de **adel** was Weert slechts indirect getuige door de stroom der voor hen vluchtende émigrés. Weert zelf had sedert de verwoesting van het kasteel geen adellijke bewoners meer en tot op heden is dat niet veranderd. De toenmalige heren van Weert waren de prinsen van Chimay, een kasteel in Henegouwen, zelf van Franse nationaliteit. De laatste woonde in Parijs en had een hoge rang in het Franse leger onder het ancien régime bekleed. De naam van de Prins en zijn echtgenote werd aanvankelijk op de lijst der émigrés geplaatst doch later weer daarvan geschrapt. Hun heerlijke rechten op Weert waren hoofdzakelijk van vermogensrechtelijke aard, hetgeen voor hen naast de mogelijkheid tot jagen ook wel de voornaamste attractie daarvan zal geweest zijn. Het waren vnl. landerijen, molens en tienden. De Fransen waren er als de kippen bij,

de laatste vervallen te verklaren en om de verkoop der molens, jagerswoning en stallen bij het kasteel te bevelen. De rentmeester Costerius wist een en ander echter te behouden. De kasteelruïne zelf bleef in handen der Chimays tot in 1841 toen Louis Beerenbroeck haar aankocht en op de fundamenten van de hoektoren aan de Hoogpoort het bekende herenhuis bouwde.

De dienstplicht.

Tegenover de bevolking was de meest hatelijke maatregel de z.g. **conscription** of dienstplicht voor het leger van Napoleon. Men bedenke dat zulks toentertijd niet eens ten opzichte van de eigen overheid gebruikelijk was, zodat de invoering ineens ten bate van de Fransen die ons land geannexeerd hadden dubbel zwaar trof. De bezetting die wij nu achter de rug hebben steekt hierdoor althans gunstig af dat de Duitsers niet tot annexatie en diensvolgens ook niet tot invoering van de dienstplicht zijn overgegaan. Om de conscriptie door te voeren werden te Weert op 8 Jan. 1799 jongemannen van 20 tot 25 jaar gezocht en bij niet-opdagen hun vaders gevankelijk naar Maastricht gevoerd. Enkele dagen later kwamen deze weer vrij.

De gilden.

Tot de burgers was ook de afschaffing der **oude gilden** gericht die gevoeld werden als een beperking der vrijheidsgedachte. Inderdaad waren de gilden niet met hun tijd meegegaan en waren zij er voornamelijk op uit het getal der beroepsgenoten beperkt en bevoorrecht te houden. Het blijft echter jammer dat men de gilden niet gemoderniseerd en aangepast heeft in plaats van hen weg te vagen; dan zouden de excessen van het 19-eeuws economisch liberalisme ons bespaard zijn gebleven en zouden wij in de gilden nog talrijke eerbiedwaardige instituten vol traditie en geschiedenis maar ook levenskrachtig door een nieuwe taak hebben behouden. Nu degradeerden zij tot zuivere familie-stichtingen wier enige taak bestaat in de geldelijke ondersteuning van de door traditie er bij betrokken families

en het opgezette tijden opmaken van de pot. In die vorm bestaat o.a. nog steeds het vroeger zo glorieuse wollenambacht en het St. Josephsgilde alias de 12 Apostelen. Dat deze instelling niet meer in het openbaar belang of in het beroepsbelang werkzaam zijn, zoals dat in Engeland het geval is, blijft een betreurenswaardig gevolg van de Franse maatregel, ook al beseffen we daarbij dat deze maatregel in zoverre nog steeds door de betreffenden ongedaan gemaakt kan worden.

Industrie en verkeer.

Naast dit alles had de Franse tijd ook zijn lichtzijden en wel hoofdzakelijk op stoffelijk gebied. Bekend is de opkomst der industrie tengevolge van het continentaal stelsel. Weert was echter te zeer geïsoleerd en ten achter geraakt om hiervan te kunnen profiteren. Met het islement werd het in de Franse tijd nog niet veel beter. Wel werden de eerste **harde wegen** aangelegd, bekend als Napoleonswegen, doch deze lieten Weert links liggen en leidden het verkeer veeleer van ons af. De weg b.v. van den Bosch en Eindhoven naar Maastricht kwam te lopen over Valkenswaard, Hechtel en Hasselt. Ook de weg langs de Maas van Venlo naar Maastricht bleef hier verre vandaan. Deze volgde de route Horn, Ittervoort, Maeseijck.

Wel zien we in dezen tijd dat Weert komt te liggen aan een **postroute**, zij het dan langs zandwegen, n.l. die van Antwerpen over Achel, Weert en Roermond naar Rijnland, merkwaardigerwijs dezelfde die later door onze eerste spoorweg Antwerpen-München-Gladbach gevolgd zou worden. Weert was echter op deze route niet eens een eigenlijk poststation zoals Achel en Roermond, beide belangrijk als kruispunten met de N-Z gerichte routes langs de genoemde Napoleonswegen. Als men bedenkt dat de rit van Roermond naar Achel vier uren duurde en over de volle lengte langs zand- of slijkwegen voerde besefte men dat het reizen geen pretje was en nog niet veel te betekenen kon hebben. Tegen het einde van de Franse tijd is er nog de route Weert-Eindhoven bij gekomen, eveneens vooruitlopend op een latere spoorweg. Herinneringen aan de instelling van beide postroutes zijn nog

de beide daarlangs in dien tijd gebouwd en nog bestaande posthuizen en herbergen; langs de route naar Budel-Hamont; de tegenwoordige hoeve In 't Blaakven aan de Geuzendijk, thans bewoond door Peuth, met het jaartal 1804, en langs de Eindhovenseweg het huis, deel uitmakend van de z.g. Maarhezer Hutten tegenover café van de Wildenberg met het jaartal 1812. De naam Hutten duidt ook reeds op deze functie van posthuis, herberg en wisselplaats voor paarden. Zo b.v. de Aalster Hut tussen Leende en Eindhoven.

Meer verwachtingen meende Weert te mogen koesteren van Napoleons Grand Canal du Nord of grote Noordervaart, zo genaamd omdat zij liep langs de uiterste Noordgrenzen van het Franse Keizerrijk, waartoe Noord-Brabant destijds nog niet behoorde. Teneinde Frankrijk onafhankelijk van de door de Engelsen beheerste zeeën te maken, zou dit kanaal de haven van Antwerpen binnendoor met Maas en Rijn verbinden als deel van een kanalenstelsel dat voerde van Marseille tot de Oostzee.

In deze streek liep het Noordelijk langs Loozen rakelings langs de Zuidgrens van Noord-Brabant waar nu Dorplein ligt, Noordelijk langs de stad Weert en vervolgens recht op de Maas ten Noorden van Venlo aan langs Beringen en Maasbree. Om de kanaalvakken hier op de hooggelegen Peelrug, van water te voorzien zou er ten ZW van Loozen een groot Bassin-Napoleon met standbeeld van den keizer op een eilandje gegraven worden, welk bassin op zijn beurt gevoed zou worden door een toevoerkanaal vanuit de hoger gelegen Maas bij Maastricht.

Het is duidelijk dat de ligging aan dit belangrijke Europese kanaal met rechtstreekse verbinding met de zeehaven Antwerpen en anderzijds de Maas, Rijn en Oostzee in dien tijd toen de waterwegen bij ontstentenis van spoorwegen en harde wegen relatief nog belangrijker waren dan nu, dat deze ligging voor de opzuiking van Weert grote betekenis had kunnen worden.

Het kanaal is echter niet gekomen doordat het na de annexatie van Noord-Brabant overbodig werd en nog meer doordat de krijgskansen van Napoleon keerden. Slechts van 1808 tot

1812 heeft men er aan gewerkt, hoofdzakelijk met krijgsgevangenen en dwangarbeiders. Tussen Beringen en Venlo kan men nog zien dat het toen niet verder gekomen is dan de uitgraving van een ondiepe sleuf. De Franse naam van onze Weerter haven herinnert mede nog aan dien tijd. Toch is Napoleons initiatief voor Weert niet vruchteloos geweest. Toen Willem I immers de Zuid-Willemsvaart aanlegde van Maastricht naar den Bosch volgde hij daartoe het toevoerkanaal naar het Bassin Napoleon bij Loozen, en het stukje Noordervaart van Loozen langs Weert naar Nederweert. Had een en ander niet bestaan dan was er geen reden geweest om de grote Z-bocht bij Weert te maken doch zou waarschijnlijk een veel rechter route gevolgd zijn waardoor Weert ook voor het waterverkeer links was blijven liggen.

Vergelijking met de Duitse bezetting.

Aan het einde der Franse periode gekomen, kan ik niet nalaten de balans daarover op te maken en haar in het kort te vergelijken met de jongste Duitse bezetting. Ons treft aanstonds de lange duur van de Franse tijd n.l. 20 jaren; had de Duitse zo lang geduurd, dan waren wij er nog tot 1960 mee opgescheept geweest. Ook was de Franse invloed veel intensiever omdat hij gepaard ging met inlijving bij Frankrijk en radicale afschaffing van het ancien régime. De Duitsers die niet tot inlijving zijn overgegaan, lieten ook de bestaande instellingen z.g. in stand, maar trachtten hun nieuwe orde ingang te doen vinden door deze instellingen geleidelijk aan uit te hollen, hun een andere inhoud te geven en hen aan hun willige volgelingen te vergeven. Men denke aan het schoeien van talrijke functies op Führerleest. Verschil is er ook doordat de Duitsers voortdurend op voet van oorlog hebben geleefd, terwijl de Fransen lange perioden van binnenlandse rust en orde hebben gekend.

Inderdaad heeft het Franse bewind hier in het algemeen heilzaam gewerkt. Het maakte een einde aan een hope-loze verbrokkeling van grondgebied en van gezag binnen hetzelfde gebied. We hebben gezien hoe het hier in Midden-

Limburg daarmee gesteld was. Een gevolg daarvan was geweest onmacht om watoestanden op te lossen en de eisen des tijds het hoofd te bieden. Ook het gezag binnen elk gebied was verbrokkeld en onzeker doordat verschillende instanties elkaar op grond van eeuwenoude privileges beconcurrerden. En deze bevoegdheden werden dan dikwijls niet uitgeoefend ten nutte der bevolking door iemand wie dit ter harte ging, doch door de ver verwijderde personen zoals de Franse Chimays, die in Weert slechts een plaats konden zien die hun jaarlijks zoveel opracht en waar zij 'ns een keer ging jagen. En op de van Weenen uit bestuurde landsregering drukte het odium van een vreemde macht die nog onlangs impopulaire maatregelen had trachten in te voeren.

Tegen heel dit vermolmde bestel richtte zich de internationale patriotiebeweging en het is geen wonder dat deze de Fransen als vermeende bondgenoten met open armen ontvingen. Deze vaagden alles weg wat vermolmd was. Zij schiepen een klare, overzichtelijke indeling van gebieden en van bevoegdheden. Er kwam volksinvoel op het bestuur, openbare rechtspleging, vrijheid van drukpers en openstelling van het onderwijs voor iedereen. Er kwam een rationele, bondige en moderne methode van regeren en administreren.

Wat Weert in het bijzonder betreft, dat de prins van Chimay en het Servaaskapittel hier voortaan niets daarover meer te zeggen en te innen hadden behoefde het zich niet rouwig te maken. De cantonindeling gaf Weert 'n groter achterland. Te voren was Stramproy en Ell, Thorns, Baexem, Heijthuijsen en Roggel Luiks geweest, zodat de politieke invloedssfeer niet verder dan de gemeente Weert en Nederweert reikte. Met het canton kwam ook het dekenaat Weert vergroot uit de strijd.

Geen vergelijk hier met de Duitse nieuwe orde; de nazi's en hun vrienden de NSB-ers hebben wel eens gepoogd een parallel met het Franse bewind en met de patriotten te trekken. In 1940 hadden we hier echter geen vermolmd ancien régime dat a.h.w. vanzelf ineenstortte, maar een strijdbaar volk met volkomen levenskrachtige staatsinstellingen.

Een donkere bladzijde van de Franse tijd is de strijd tegen godsdienst en kerk. In Weert zijn vijf jaar lang de kerkelijke diensten onderbroken geweest en alle priesters tot vlucht of onderduiken gedoemd geworden. Alle kloosters werden uitgeroeid en het zou jaren duren eer Weert weer een Latijnse schol zou hebben, 40 jaar eer de Minderbroeders hun eeuwenoude klooster weer betrokken en bijna 50 jaar eer er weer een zusterklooster in Weert kwam. Het behoeft niet gezegd te worden dat dit vacuum van een kwart tot een halve eeuw op het godsdienstig en geestelijk leven van de vroeger in dit opzicht zo' verwen-de stad funeste gevolgen moet gehad hebben. En wanneer we naderhand in de 19e eeuw zien klagen over de stand van het onderwijs dan geloof ik dat dit mede te wijten is aan de abrupte dood van alle oude onderwijsinstellingen met hun schat van traditie en beginselen en dat men bij het begin van het nieuwe al te plotseling met lege handen kwam te staan voor de eisen der opvoeding.

Voor Weert is ook funest geweest het einde der openbare verering van O.L.V. van Weert, waarvan wij zagen dat zij nog lange niet in de vroegere mate is herleefd.

Dankbaar mogen we constateren dat de kerk de Duitse bezetting beter doorgekomen is dan de Fransen. Niet dat we de Duitsers dankbaar moeten zijn voor opzettelijke bevestiging der kerken. 't Is enkel een onderscheid in omstandigheden en methode dat het gunstige verschil met de Franse tijd heeft opgeleverd. Toen was het een jonge revolutie die niet alleen het ancien régime maar ook al te zeer daarmede verbonden kerk de oorlog had verklaard, beide en in een slag radicaal meende te kunnen uitroeien.

En daarna had de absolutistische Napoleon de Paus en vervolgens door middel van het concordaat de kerk grotendeels in zijn macht weten te krijgen.

De Duitsers daarentegen gebruikten om de kerk te worgen niet de ijzeren handschoen maar de fluwelen; een openlijke kerkvervolgning wilden zij tot elken prijs vermijden om de massa der gelovigen niet tegen zich in te nemen, maar te trachten hen daaren-

tegen te paaien met hun beweerte we'llende houding en om de kerk voor hun systeem bruikbaar te maken. Daarin zijn zij niet geslaagd mede doordat zij geen vat hebben kunnen krijgen op de van hen onafhankelijke opperleiding der kerk noch op de bisschoppen die zich door het gehele volk in zijn geestelijk en nationaal verzet geschraagd wisten. Men denke zich eens in dat de bisschoppen de creaturen van de bezetter zouden geweest zijn zoals zij dat onder Napoleon geweest waren. Hadden we, een herhaling beleefd van de Franse dictatuur over de kerk en dat 20 jaar lang, de schade ware menselijkerwijze niet te overzien geweest.

In zijn houding tegenover het volk is de Duitse bezetting tenslotte veel en veel zwarter geweest dan de Franse.

Wat eindelijk de welvaart onzer streek betrof, postverkeer en kanaal-aanleg der Franssen vormen een prille aanzet voor onze herleving; t.o.v. de Duitsers heb ik mij vergeefs de hersens gepijnigd iets in het blijvende voordeel van de welvaart van stad en streek te ontdekken.

Ook in het **culturele** is er een merkwaardig verschil tussen de Franse en de Duitse tijd. De Franse tijd leidde tot een sterke verfransing, m.n. in de Zuidelijke Nederlanden, van het openbare leven, van het onderwijs en van de hogere standen, een verfransing die in Vlaanderen en m.n. in Brussel nog steeds in haar gevolgen voortleven en waaraan in Ned. Limburg eerst definitief een einde is gekomen door de sterke vernederlandsing tijdens de eerste wereldoorlog. Maastricht is hiervan een duidelijk voorbeeld, maar ook hier in Weert kregen onze ouders nog middelbaar onderwijs in het Frans met boete op het gebruik hunner moedertaal. De tegenstelling met de Duitse tijd is schril. Als wij nu en dan ons een uitdrukking in de taal van onze voormalige bezetter laten ontvallen, wordt dat steevast als Zwitsers verontschuldigd. De verklaring moet niet zozeer gezocht worden in de korthed der Duitse tegenover de lengte der Franse bezetting, als wel in het feit dat bezetter en bezetten destijds de Franse taal, die toen ook de internationale taal was, als van

oudere en hogere beschaving beschouwden. De Duitsers daarentegen hadden wel een theorie van Uebermensch maar in werkelijkheid diende die om hun minderwaardigheidsgevoel te camoufleren tegenover 't meer waardigheidsgevoel der Nederlanders. In dergelijke omstandigheden wint het de taal en cultuur van de bezette van die van de bezetter.

Verandering van het stadsbeeld.

Realiseren wij ons tenslotte welke veranderingen het **stadsbeeld** in die tijd heeft ondergaan. Te voren straalden vanuit de stad de wegen naar alle kanten vrij het omgevende land in. Wij, die voor 3 van de 4 windstreken ingesloten zijn door kanaal en spoor en daarbij aangewezen zijn op 2 bruggen en 3 viaducten moeten dat goed beseffen.

Het door de Franssen begonnen kanaal was de eerste streep die er langs de stad getrokken werd en, terwijl de Molenpoort vroeger als haar achterland Vrakker, Boshoven, Budel en Hamont tot Diest, Leuven en Antwerpen had gekend (de Leuvense primus Costerius was aan de Molenpoort ingehaald geworden en de betreffende weg richting Loozen heet nog Diester baan) die Molenpoort werd nu afgesneden en voorlopig practisch een op het kerkhof doodlopende straat, Boshoven en Vrakker meer dan de andere geïsoleerde gehuchten.

Wat de Molenpoort verloor, won de Beekpoort en nog meer, n.l. de bedrijvigheid van het Bassin, op z'n Frans, dat vlak buiten de wallen Noordelijk naast die poort gegraven werd. Doordat de brug niet in de oude weg naar Hushoven en Eindhoven kwam te liggen maar enkele meters ter zijde vlak naast het Bassin en het bochtige eerste gedeelte van deze weg afgesneden werd, daardoor ontstonden er voor en over het kanaal 2 stukjes dode straat die ons thans nog enigszins een idee geven hoe het begin van de Eindhovense weg er 150 jaar geleden uitgezien moet hebben. Langs de drie zijden van het Bassin ontstond een volkomen nieuwe bebouwing die vandaag den dag nog niet voltooid is, m.n. aan de stadskant waar vroeger de wal gelegen had en geen hui-

zen gestaan hadden. Een der vele symptomen dat het sedertdien aan de groeikracht van Weert toch wel wat geschorft heeft.

Binnen de stad was de grootste verandering te wijten aan het geleidelijk **verdwijnen** van **verschillende kloostergebouwen** nadat deze instellingen opgeheven, de gebouwen en goederen geconfiscieerd en de bewoners verdreven waren.

Van het 17e eeuwse **Penitentenklooster** met pensionaat dat vroeger het gehele achterstuk der Beekstraat beheerst moet hebben, was er in mijn jeugd niets over dan een stuk gevel van de kapel met een dichtgemetselde poort en daarboven een nis met het beeld dat nu nog in ons museum staat. Met het bouwen van de groentezaak Jongen is ook dat verdwenen zodat er thans boven de grond geen steen meer over is.

Hetzelfde lot heeft ondergaan het klooster **Marienhage** der Reguliere Kanunniken van St. Augustinus met kerk en Latijnse school. Er is enkel een plattegrond, geen aanzicht, van bekend, maar om zich hiervan een beeld te geven kunnen we, geloof ik, gerust te rade gaan bij het nog bestaande aardige 17e eeuwse gebouwencomplex van het College in Bree, dat in dezelfde tijd door dezelfde orde met hetzelfde doel gebouwd werd. De Weerter gebouwen waren echter kennelijk vrij vervalLEN want wanneer men na de Franse tijd een stedelijk College opricht begint men ergens in de Langstraat en wil men even daarna het nog leegstaande Minderbroedersklooster daartoe inrichten. Eerst wanneer dit niet lukt begint men ter plaatse van het oude Marienhage, waarvan de gebouwen echter niet hersteld of in het nieuwe College opgenomen doch tenslotte alle gesloopt werden zodat ook hiervan geen steen over is.

Het meest is er nog binnen de stad overgebleven van het klooster **Maria-Wijngaard** van de Witte Vrouwen of Augustinessen van Windesheim; de gebouwen in de Maasstraat althans zijn na een tijdlang particuliere huizen te zijn geweest, naderhand weer ingericht tot slotklooster van de z.z. Birgitinessen, behalve een gedeelte dat pastorie werd. Door de herhaalde verbouwingen en bepleisteringen is het

moelijk geworden uit te maken wat oud en wat toegevoegd is en is het uiterlijk, zeker, het Maasstraatfront, dat i.v.m. de veranderingen wel meest gesausd worden, er zeker niet beter op geworden. Toch blijft die kloostergevel als enige oude binnen de stad de 17-18e eeuwse sfeer oproepen en zou ik hem niet gaarne missen.

Een groot onherstelbaar verlies voor het stadsbeeld ook is geweest het verdwijnen van de gothische **kerk** van dit klooster, haaks op de grote kerk achter de tegenwoordige hoofd-vleugel van het Pensionaat St. Louis. Het moet één schoon gezicht zijn geweest, deze Markt omzoomd met twee gothische kerken en het gothische stadhuis.

Alles en alles overziende aarzel ik niet het verlies van deze drie kloostercomplexen de grootste blijvende slag te noemen die de Fransen Weert hebben toegebracht. De door hen gesloten kerken zijn spoedig weer heropend, in plaats van de opgeheven kloosterinstellingen zijn nieuwe gekomen zij het na lange jaren, talrijker, groter en bloeiender. De oude gebouwen echter zijn voor goed verdwenen, zo goed, dat we er zelfs geen afbeelding meer van hebben. Bestonden ze nog dan zouden Beekstraat, Molensstraat, Maasstraat en Korenmarkt nu nog stedebouwkundige schoonheid en sfeer, van het oude bezitten. Zonder deze complexen is ons oud bezit teruggebracht tot enkele verspreide monumenten en geveltjes, maar bezitten we geen straat of plein meer dat de oude sfeer nog geheel of grotendeels bewaard heeft en juist dat zou de historische sfeer en schoonheid onzer stad bewaard en aantrekkelijk gemaakt hebben.

In plaats daarvan hebben we in de binnenstad weer nieuwe, zeer uitgebreide gesticcomplexen gekregen maar geen van alle, behalve de nieuwe vleugel van Pensionaat St. Louis, bezitten zij architectonische schoonheid, en bovendien zijn zij volgens velen een sta in de weg en een doodse factor in de winkelstraten. Dat deze toestand is kunnen ontstaan is een gevolg van het feit dat onze stad in de vorige eeuw, toen de complexen van College, St. Louis, Ursulinen en St. Jansgasthuis werden gesticht, binnen haar wallen overvloedige en goed-

kope ruimte daarvoor bood, zozeer was zij teruggelopen. Nu de stad echter over dat dode punt heen is, is er een tendens om de binnenstad te verlaten omdat men hier te nauw bekneeld zit en de anderen in de weg staat alsook omdat de moderne eisen van gestichtsbouw een ruime spreiding mee-brengen. Ik wijs op de P.P. van de H. Geest en op het St. Jansgasthuis, die de binnenstad reeds verlaten hebben en op Pensioonaat St. Louis en College die daarbuiten een gedeelte hunner terreinen hebben liggen.

Het Koninkrijk der Nederlanden.

Keren we terug naar het einde van de Franse tijd. In onze vaderlandse geschiedenisboekjes wordt deze kernachtig gesteld op de verjaging der Fransen en de landing van Willem I te Scheveningen in November 1813, hetgeen leidde tot de Verenigde Nederlanden van 1814. Wij realiseren ons echter wellicht niet dat dit voor het grootste gedeelte van Limburg niet opgaat want op de eerste plaats werden de Fransen hier eerst begin 1814 verjaagd en op de tweede en voor-naamste plaats hadden slechts de generaliteitslanden hier tot de Republiek der Verenigde Nederlanden behoord, zodat ook slechts zij van de aanvang af behoorden tot het nieuwe koninkrijk en wel als deel van het gewest Brabant. Het merendeel van het tegenwoordige Limburg en daaronder het land van Weert viel echter zoals wij weten daarbuiten. Met de vm. Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdом Luik vormden zij het grote gebied dat door de Bondgenoten op Frankrijk terugveroverd werd en waarover zij te beschikken kregen. Terwijl Holland zichzelf bevrijd had, werden wij door anderen bevrijd. Men veelt wat het gevolg was: er werd ook over ons beschikt. Holland zou in de zuidelijke Nederlanden een vergroting van grondgebied ontvangen en die vergroting waren wij. Het is ook bekend op welke manier er met de stemmen der zuidelijke notabelen of liever met de niet-uitgebrachte stemmen der wegblijvers gegooid werd om de nieuwe grondwet ook door het zuiden aangenomen te verklaren.

Daarbij heeft men van de aanvang af geheel Limburg bij de zuidelijke

gewesten gerekend, omdat men overtuigd was, hier Hollands-gezinde elementen, afkomstig uit de oude generaliteitsgebieden, aan te treffen, waardoor het Noorden in het zuidelijke kamp, dus in de zuidelijke helft des Rijks, een waardevolle bondgenoot zou vinden en — daar de Zuidelijke gewesten, hoewel volkrijker, precies evenveel afgevaardigden zouden hebben als de Noordelijke — op deze manier het Noorden toch het overwicht zou krijgen.

Wij die gewend zijn, ons gewest Limburg en ons zelf Limburgers te noemen, hebben misschien moeite om ons in te denken dat die term in deze betekenis nog geen anderhalve eeuw oud is en dat hij destijds in het geheel niet vanzelf sprak dat hij aan de nieuwe provincie gegeven werd. Die nieuwe provincie omvatte het vm. Departement der Nedermaas, plus die stukken van het Departement der Roer die aan Nederland i.p.v. aan Pruisen gekomen waren, m.a.w. tegenwoordig Nederlands en Belgisch Limburg. Men had voorgesteld om deze provincie naar de hoofdstad Maastricht of naar het Noorden en midden Oppergelder te noemen. De voorliefde van Willem I om in de rij zijner 17 provincies zoveel mogelijk de namen der 17 gewesten onder Karel V te zien, heeft er toe geleid het ter wille dezer historische voorliefde met de historische werkelijkheid zo nauw niet te nemen en — om een illustere naam te doen herleven — aan onze provincie een naam te geven van een ander gebied dat er op enkele km². na in het geheel niet mee samenviel. Het oude Hertogdom Limburg genaamd naar de gelijknamige hoofdstad Limburg of Limbourg aan de Vesdre ligt thans bijna geheel in de tegenwoordige provincie Luik. Omgekeerd heeft ook de provincie Luik van ons gestolen n.l. het wapen van graafschap Horne, men heeft er als provinciewapen blijkbaar mir nichts dir nichts het oude wapen der Prins-Bisschoppen genomen, die echter veel en veel meer gebied beheersten dan de tegenwoordige provincie Luik bevat, m.n. Loon en Horne.

Steden.

Wat de organisatie der nieuwe pro-

vinde betreft: het moet een bittere pil voor Weert geweest zijn dat het bij de eerste organisatie der provinciale staten niet gerekend werd tot de stemhebbende steden, steden n.l. die als zodanig een aantal leden naar de staten afvaardigden. Als zodanig waren aangewezen Maastricht met 6, Roermond met 3, Tongeren, Hasselt St. Truiden en Venlo elk met 2 en Sittard en Maeseijck samen met 3 leden. 't Plattelandskarakter van onze gemeente, die immers anders dan de meeste steden zoveel gebied buiten de wallen had en heeft liggen, zal daaraan niet vreemd zijn. Gelukkig kwam men reeds in 1818 tot de conclusie dat het niet aanging de oude hoofdstad van het Graafschap Horna en ook toen nog als gemeente volkrijker dan Roermond en Sittard een afvaardiging in de staten te onthouden. Op dezelfde overweging ging het nieuwe reglement van 1825 zelfs zover, Weert een tweede afgevaardigde toe te kennen ten koste van Roermond, dat nu tot twee teruggebracht werd. De verhouding der beide rivalen was toen echter blijkbaar zo goed dat men overeenkwam, de gewezen derde afgevaardigde van Roermond te laten aanblijven als tweede afgevaardigde van Weert.

Het zijn van stemhebbende stad uitte zich niet alleen in de Staten maar ook in de gemeenteorganisatie op stedelijke voet met een burgemeester en een door de bevolking zelf gekozen raad. Andere voormalige stadjes werden voortaan als plattelandsgemeenten beschouwd met een schout en een door gedeputeerde staten benoemde raad. Zij hielden staatsrechtelijk dus op als stad te bestaan. Het feit dat Weert evenals de steden St. Truiden, Visé en Maeseijck een aanzienlijk deel van zijn inwoners rond de stad had wonen kwam tot uitdrukking in de bepaling dat 3 van de 9 raadsleden de bevolking buiten de wallen vertegenwoordigden.

Groei der bevolking 1795—1815.

Ik memoreerde het inwonersaantal der gemeente Weert; dit was sedert 1795 gestegen van 4400 tot 5300 of 20 p.Ct., terwijl de toename van ge-

heel Limburg slechts 12 procent bedroeg. Van Roermond was de toename slechts 6 p.Ct. geweest (van 3800 tot 4000) Alleen Venlo was met 30 p.Ct. gestegen van 4100 tot 5500, hetgeen waarschijnlijk samenhang met de versterking van zijn vestingkarakter. Roermond was daarentegen reeds onder Jozef II als vesting ontmanteld.

Waarom Weert zo'n gunstig cijfer vertoonde is moeilijk te zeggen. Aan het plattelandsgedeelte der gemeente zal het wel niet liggen want in dezelfde tijd gaat het naburige en wat dit betreft soortgelijke Nederweert met meer dan 300 inwoners achteruit. Misschien dat de stad toen reeds mensen aangetrokken heeft i.v.m. 't kanaalaanleg of met het vestigen van woningen in of op de terreinen van verschillende voormalige kloosters.

Economische toestand.

Ik kom thans tot de economische toestand. Men kan Willem I niet nalaten dat hij voor de welvaart van zijn Rijk niet alles heeft gedaan wat in zijn vermogen lag. 't Is zelfs zo dat hij juist in het Zuiden de industrievestiging bevorderde en dat de industriële voorgrond die België nog steeds op Nederland heeft voor de ene helft hierop terugloopt, voor de andere helft op de klein-Hollandse voorliefde voor zeevaart en handel, waartegen de Oranjes een tegenwicht landinwaarts gevormd hebben.

De Zuid-Willemsvaart.

Om die industrie aan de nodige verbindingen te helpen werden in dien tijd, toen er nog geen spoorwegen waren, waterwegen aangelegd. De Maas hiervoor bevaarbaar maken kon men toen technisch nog niet aan en betekende bovendien een omweg vergeleken met het laterale kanaal dat men groef tussen de bovenloop der Maas bij Maastricht en de benedenloop bij den Bosch, alwaar verder verbinding met de zeehavens gegeven werd. We hebben reeds gezien dat Willem I hiertoe gebruik maakte van het voedingskanaal van Maastricht naar de hoog gelegen kanaalvakken der Noordervaart in de Peel en van deze vakken zelf tussen Loozen en

Nederweert. Vandaar werd het kanaal voortgezet in het dal van de A langs Helmond. Waren de belangen van Napoleon West-Oost gericht, die van Willem I lagen Zuid-Noord als ruggesgraat van zijn nog niet stevig samengegroeid Rijk. Aan deze eigenaardige kruising van opeenvolgende waterwegbelangen heeft Weert zijn kanaal te danken. Later bij de aanleg van spoorwegen zullen we eenzelfde kruising constateren, n.l. eerst een Belgische lijn West-Oost van Schelde naar Rijn en later een Nederlandse lijn Noord-Zuid van den Bosch naar Maastricht.

Industrieën.

1822, dus 10 jaar nadat de Noordervaart gestaakt was, werd de eerste steen voor de Zuid-Willemsvaart gelegd, in Juni 1825 werd zij gedeeltematig opengesteld en op 's Konings verjaardag 24 Aug. 1826 officieel geopend. Met ere dienen hier genoemd te worden A. F. en B. H. Goudriaan. De eerste maakte als Inspecteur-Generaal van de Waterstaat in 1819 het plan dat later is uitgevoerd. De Z-bocht Loozen-Nederweert werd door hem gelegd wegens de terreingesteldheid, en de belangen van het Aagebied en de nabijheid van het Peelgebied. De protesten van Eindhoven, dat een recht kanaal langs die stad wilde, werden daarom afgewezen. De Z-bocht zou zeker niet duurder zijn omdat het Canal du Nord er reeds lag. Ook het protest van Roermond, dat aandrang op uitdieping van de Maas hielp niet. Uitdieping zou de stroomsnelheid juist gevaarlijk opgevoerd en de onbevaarbaarheid vermeerderd hebben. Kanalisatie der Maas als van de Sambre was toen technisch nog niet mogelijk. 1) B. H. Goudriaan de zoon van A. F., heeft als hoofdingenieur-directeur van de werken der Zuid-Willemsvaart het project van zijn vader uitgevoerd. Weert kwam door de Zuid-Willemsvaart in een voor dien tijd gunstiger verkeerspositie terwijl vancouds gunstig gelegen Maassteden door de afnemende Maasvaart ongunstiger kwamen te liggen. Al spoedig kwam er

dan ook een scheepswerf, nu nog de enige van Limburg en van de thans bestaande Weertse industrieën de oudste op één na. (De oudste is Vermeulens kerkorgelfabriek.) Afgezien van dit typische en welhaast onvermijdelijke gevolg van de kanaalaanleg, zien wij in die jaren enkel één andere industrie ontstaan, zij het voorlopig nog op zeer bescheiden voet, n.l. de drukkerij Smeets. Het lijkt wel of wij te zeer ten achter geraakt waren om vooralsnog de fut te hebben tot het uitbuiten van de nieuw geboden kansen.

Een opsomming van 1832 noemt behalve 4 meelmolens, 4 gortmolens, 2 olie- en 1 looimolen, slechts 3 lakenvewerijen, 2 kousen- en 8 hoedenfabrieken. Handel was er destijds in granen en vee, linnen en garen. Die opsomming lijkt heel wat maar in werkelijkheid waren al die z.g. fabrieken ambachtsmatige kleine industrieën wat de overgebleven windmolens nog zijn. Aan die molens kunnen we nog het toenmalige peil der andere industrieën afzien. Alles bij elkaar zullen zij alleen in de behoefte van stad en omgeving voorzien hebben. Hun onvatbaarheid om uit te groeien tot moderne industrieën is proefondervindelijk aangetoond door het feit dat dit met geen hunner geschied is. Wij zien hier een belangrijk verschil met de textiel- en leernijverheid van Noord-Brabant.

Ik geloof dat dit hierdoor te verklaren is: in zijn veel gesmade staat van generaliteitsland had staats-Brabant zijn nijverheid, die voor Holland en diens afnemers en dus voor een grote markt werkte, op de hoogte van de tijd kunnen houden en hierdoor was deze industrie nu gereed om ten volle uit te groeien. Weert daarentegen had de lasten en daarmee ook de lusten van de generaliteit niet gekend. De industrie had de mogelijkheid om voor de Hollandse markt te werken niet gehad en was daardoor zo ten achter geraakt dat zij niet meer mee kon en dan ook voor en na uitgestorven is voorzover zij zich niet gelijk bij de meelmolens als ambacht handhaven kon. Kentekend voor het

1) Zier hiervoor Dr. C. Wiskerke. De aanleg der Z.W.-v., in Ts. Kon. Ned. Aardr. Gen. 1944, 4-24.

gebrek aan expansie der Weertse nijverheid is ook het verschijnsel dat er toen en later in Weert verschillende huiswevers waren die voor Roermondse fabrieken werkten.

De landbouw.

Ook voor de landbouw in het land van Weert hield de aanleg van het kanaal rijke beloften in. Van ouds hadden wij op deze hoge rug in de Peel te kampen gehad met gebrek aan water, d.w.z. niet aan het zure water van stilstaande moerassen, maar het levenbrengende water van stromende beken. Reeds in de vroege middeleeuwen hadden wij daartoe de Bocholterbeek gegraven en was van de Graaf van Loon voldoende watertoevoer daarlangs bedongen. De gronden langs deze beek m.n. op Laar gaan vandaag de dag nog door voor de beste gronden in de omtrek.

Het kanaal opende in dit opzicht veel weidser perspectieven en in werkelijkheid is het mede daarom aangelegd. De onvruchtbare gronden zouden door bevloeiing kunnen worden omgeschapen in vruchtbare wateringen of weteringen, in dien tijd, vóór de uitvinding van de kunstmest bijna het enige middel om 't tekort aan stalmest aan te vullen. In Weert en Nederweert heeft men van deze mogelijkheid ruim gebruik gemaakt, naar ik meen zelfs als eersten der oevergemeenten. Verder had het kanaal natuurlijk betekenis voor aan- en afvoer van grondstoffen en producten van de landbouw.

Onderwijs.

Na de stoffelijke de geestelijke welvaart. Ik wees er reeds op dat het verlies van verschillende onderwijscongregaties voor het onderwijs ongetwijfeld een terugslag betekend moet hebben. Het verlies der Latijnse school van de reguliere kanunniken trachtte men goed te maken door de inrichting van een stedelijk College van stadswege, waarbij men waarschijnlijk van de toevallig aanwezige krachten m.n. de priesters, die Latijn e.d. machtig waren, gebruik maakte.

In de eerste jaren zal het wel een erg geïmproviseerd geval zijn geweest. In 1824 is het nog steeds niet van regeringswege erkend doch in 1830 prijkt het, met het predicaat Koninklijk College. Niettemin moeten we er in 1835 1) over lezen dat het met die van Hasselt en Roermond in een staat van decadentie verkeert; het heeft sedert jaren niet meer dan 47 leerlingen met 3 professoren. Daar de stedelijke financiën niet meer konden doeh leidde de inrichting toen nog steeds een wankel bestaan.

De bevolking der lagere scholen was in datzelfde jaar 596 d.i. 10 p.Ct. der gehele bevolking, een gunstige verhouding vergeleken met andere steden. Op het platteland van het arrondissement Roermond was de verhouding echter nog beter. Ook valt op dat het aantal jongens op de scholen dat der meisjes verre overtreft; de verhouding was 330 : 260. Voor de meisjes achtte men de school in dien tijd toen de leerplicht nog niet bestond blijkbaar minder nodig.

Voor een terugkeer der kloosters was de tijd nog allesbehalve rijp. In dit opzicht waren Willem I, Napoleon en Jozef II van het zelfde sop der verlichting overgoten.

Het stadsbeeld.

Aan het stadsbeeld wordt naast het verval en de afbraak der oude kloostergebouwen een nieuwe slag toegebracht door het totaal met de grond gelijk maken van de poorten en wallen der stad. De mensen van dien tijd voelden deze nog slechts aan als beknelling terw'ijl zij vroeger juist als moeizaam verworven voorrecht en beschutting hadden gegolden. De Napoleontische oorlogen met hun grote veldslagen en verder dragend geschut hadden de nutteloosheid der middeleeuwsse stedelijke wallen aangetoond en daarom weg er mee.

Het is wederom een onoverkomelijk verlies voor Weert geweest dat het behalve zovele andere gebouwen ook nog zijn poorten volstrekt is kwijtgeraakt. De weinige steden die ze behouden hebben zijn nu het reisdoel

1) Ph. van der Maelen. Dictionnaire Geographique du Limbourg. Brussel 1835, Blz. 125.

van toeristen en oudheidkundigen. Ook de wallen moesten het ontgelden; de brede grachten werden er voor een groot gedeelte mee gevuld. Wat overbleef onttaardde in de open en vervuilde sloot die wij ons nog uit onze jeugd herinneren en waarin met miskenning van iedere hygiëne enerzijds de stadsriolen uitmondde anderzijds de was gedaan werd die daarna op de bleek er langs te drogen werd gelegd ten aanschouwe van de wandelaars die onder de aangeplante kastanjebomen een „welke” om liepen.

Een ander groot verlies uit die jaren is de verminking van het oude stadhuis. Een afbeelding ervan is mij niet bekend; uit de nog aanwezige muurresten aan de zuidzijde weten wij dat het fraaie gothische venstertraceringen vertoonde terwijl het op de kaart van Jacob van Deventer van een of twee torens was voorzien.

De torens werden afgebroken en de rest tot het plumpe blok verbouwd waarvan zelfs een de Stuurs later niets meer kon maken.

Monumentenzorg.

Het verledene laat zich niet ongedaan maken maar kan ons wel een les zijn voor de toekomst en wel deze: wezen we zuinig op het weinige oude dat we nog bezitten; laten we er op uit zijn om niet alleen de monumenten, maar ook de oude gevels behoorlijk te restaureren en in stand te houden. Terwijl in Roermond b.v. regelmatig particuliere gevels worden gerestaureerd moet het tot schande van Weert gezegd worden dat zulks tot nog toe slechts eenmaal hier is voorgekomen. Daarentegen zijn nog in de laatste jaren voor den oorlog aardige oude gevels, soms met gevelsteen, door een lelijke pui volkomen en onherstelbaar ontsierd, of algeheel door een lelijke nieuwbouw vervangen.

Ik doe hier een beroep op het in het algemeen zo vlot uitgesproken gevoel van eigenwaarde van alle Weer-

tenaren om toch te zorgen dat ons goede oude Weert niet nog meer zijn karakteristieke schoonheid en sfeer verliest en wordt tot een moderne plaats — een uit de vele — die zich in niets onderscheidt van de lelijkheid, karakterloosheid en saaiheid van zovele andere moderne plaatsen. Slechts behoud, herstel en ontwikkeling van ons karakteristiek bezit kan ons, naast grote zorg voor nieuwe schoonheid daarvoor behoeden.

De Belgische opstand.

Ik kom thans tot de **Belgische Opstand** 1) waaraan ook wij ons deel hebben gehad. Het is bekend hoezeer er een algemene ontevredenheid in den lande onder katholieken en liberalen was over de politiek van Willem I. In het Zuiden dat in 1815 niet uit eigen beweging doch door de beschikking der geallieerden bij het Noorden gevoegd was kwam daar nog bij de door het verloop van de 80-jarige oorlog en de vrede van Munster geschapen en door twee eeuwen van scheiding verdiepte tegenstelling tot het Noorden, ijverig aangehitst door Frankrijk, tegen wie de hereniging der Nederlanden immers in het bijzonder was gericht. De Parijse Julirevolutie was het sein voor het uitbreken van de opstand in Brussel op 24. Augustus 1830 en tengevolge daarvan in de gehele voormalige zuidelijke Nederlanden. Ook Limburg ging mee al speelde het geen actieve rol in de opstand. Over Weert is er in de rapporten van de Limburgse gouverneur 2) alleen te vinden dat er omstreeks 21 September des nachts enige ruiten aan de huizen van de burgemeester Bloemarts en het statenlid Beerenbroek met stenen en pistoolschot verbrijzeld zijn, hetgeen toegeschreven werd aan één persoon die daartoe van de donkere nacht gebruik maakte. Een week later rapporteert de gouverneur dat het gehele Noorden der provincie rustig is. 4 October stelt hij voor, het provinciaal bestuur over te brengen naar Roermond, veilig ach-

1) P. H. van der Kemp. De Belgische Omkenteling in Luik en Limburg tot.... Nov. 1830, 's-Hage 1904.

2) In: Dr. C. Gerretson, Mouterij en Scheuring, Leiden 1936. I blz. 376, 282 en 385.

ter de Maas en aanleunend tegen het Rijnland, terwijl Maastricht gevaar liep de verbinding naar het Noorden te verliezen zoals het verloop heeft aangetoond.

De positie van Weert was daarbij **strategisch van belang** omdat de Z.W.-vaart de voornaamste communicatie van Maastricht met het Noorden vormde. (Dit poortkarakter van Weert zien we telkens in de geschiedenis opduiken). Nadat begin October 1830 Sluis 17 te Loozen beschadigd en de sluizen en dijken bij Weert bedreigd waren geworden, werden op 7 October 100 dragonders uit Maastricht naar Maeseijck gezonden om de verbinding met Roermond open te houden en de Z.W.-vaart te beveiligen. Tevens verzocht generaal Dibbets de bekende Nederlandse commandant van Maastricht, de Noord-Brabantse marechaussee haar waakzaamheid langs de Z.W.-vaart tot in Limburg te verduubelen. Na twee dagen bleek het detachement te Maeseijck reeds onbetrouwbaar en moest door infanterie vervangen worden. Weert kreeg toen zelf een brigade marechaussee, die het te Roermond na het vertrek van het garnizoen naar de vesting Venlo niet meer had kunnen uithouden en die onderweg naar Weert ook al door desertie werd uitgedund. Al met al was hier niet veel overgebleven want een week later drong generaal Boecops, die door Weert gekomen was, er op aan Weert opnieuw te bezetten. Twee dagen later komt er infanterie, versterkt met marechaussee, naar Neereteren en Weert. Hier in Weert kwam 'n hoofdpост voor de bewaking tussen de Noordbrabantse grens en Neereteren. Dit verhinderde niet dat de kanaaldijk te Neereteren 10 dagen later over 25 Meter werd doorgegraven. Het kanaal liep leeg en bleef tot 1839 onbruikbaar. Te Maastricht werd er ook geen water ingelaten omdat men rond die omsingelde stad steeds de grachten gevuld moest houden.

De toestand hier werd met de dag **ernstiger**. 28 October werd de marechaussee te Bree aangevallen. 29 October ging Maeseijck over. 30 October dreigden zelfs Eindhoven en Helmond in Noord-Brabant in opstand te komen. De dragonders te Weert deserterden in massa en het detachement

was, zo goed als ontbonden. Dibbets vreesde dat Weert tot ontruiming over zou gaan; dagelijks kwamen hier muitelingen uit Maeseijck en Sittard aan. Voor de bezetting van Weert zouden tenminste 300 goede soldaten nodig zijn. De dijkdoorbraak had reeds een convooi met 2 levensmiddelen-schepen uit den Bosch dat vanuit Maastricht te Weert afgehaald zou worden verijdeld. Aan herstel viel niet te denken; op 6 November was het herstellend personeel door de Belgen gevangen genomen.

Begin November was het hier geheel **afgelopen met het Nederlands gezag**. De overgegene generaal Daine had zijn Maasleger georganiseerd en richtte 7 November een proclamatie tot de Limburgse bevolking om zich van de Hollanders vrij te maken. Op 8 November trok hij met 1000 man en 4 stuks geschut van Bree naar Maeseijck; Weert ging gelijktijdig over; op 9 November werd Roermond zonder slag of stoot bezet en de volgende dag eiste hij de overgave van de vesting Venlo. Het garnizoen weigerde doch de burgerij met de schutterij kwam in volle opstand. De uitval die generaal Schepens daarop had willen doen naar Pruisisch gebied werd verijdeld door desertie van de bewaking aan de Maaspoort.

Met de val van Venlo op St. Maartensdag 1830 was nu geheel Limburg behalve Maastricht in Belgische handen hetgeen zo gebleven is tot 1839. Gevochten is hier niet meer behalve enkele flankeschermutselingen bij gelegenheid van de **14-daagse veldtocht**, die zich Zuidwestelijker afspeelde. Eenmaal is Weert toen aangevallen door een kolonne Hollanders te paard komende uit Budel, waarschijnlijk om de flank te dekken van de hoofdmacht der 4e of reserve-afdeling die langs de grote weg Eindhoven-Hasselt naar het Zuiden trok. Velen in Weert sloegen op de vlucht maar 's anderendaags trok de troep weer af. Anderzijds signaleerde men in Maarheeze en Leende een Belgische troep die over Roermond en Weert in beide Meijerijse plaatsen vee en andere gederen kwam roven en tot op één uur van Eindhoven doordrong tot ontsteltenis der spaarzame verdedigers van het

aldaar aanwezige legerpark der 4e afdeling.

Het scheidingsverdrag.

Intussen nam geheel Limburg behalve Maastricht deel aan de **constitutie van de Belgische staat**. In het Nationaal Congres van 200 leden vaardigde het 17 leden af, waarvan 5 uit het district Roermond en daarna in de Senaat van 51 leden 4 w.v.l. uit district Roermond en in de kamer 9 w.v. 3 uit district Roermond.

Inmiddels is er 9 jaar lang onderhandeld over het **scheidingsverdrag** tussen Nederland en België. Tenslotte kwam men in Londen met de mogelijkheden tot het bekende resultaat. Speciaal Limburg vormde daarbij een moeilijkheid. Vóór de vereniging met België had Noord-Nederland hier slechts verspreide enclaves gehad w.v. de grootste het ambt Montfort, Staats Valkenburg en de helft van Maastricht. Deze toestand van ouderwetse versnippering die men in Baarle Nassau en Baarle-Hertog door een nalatigheid nog kent en die een goed bestuur onmogelijk maakt, wilde men hier niet herstellen. Men vond de oplossing door het Waalse gedeelte van het Groothertogdom Luxemburg aan België af te staan en de Koning in de plaats daarvan hertog te maken van een nieuw hertogdom Limburg, dat die gedeelten der oude provincie Limburg zou omvatten waarin de vroegere Staatse enclaves gelegen waren, maar dan afgerond en verbonden met Noord-Brabant en Gelderland. De vroeger niet Staatse gedeelten w.o. ook het land van Weert zijn dus aan de Koning en daarmede aan Nederland gekomen in ruil voor de in Luxemburg door hem afgestane gebieden. Dat het land van Weert hiervoor uitgekozen werd vond zijn reden in het feit dat het de verbinding vormde tussen het afgeronde gebied ten Oosten van de Maas en de Meierij. Dit verbindende karakter van onze streek zal in de latere ontwikkeling van het verkeer zeer sterk tot

ontwikkeling komen. Ook beantwoordt het aan onze volksaard welke instaat tussen die van de Meierij en van de Maaskant. Zo zien we dat het dezelfde geografische factor is waaraan Weert zijn indeling bij Nederland en — eenmaal bij Nederland — zijn gunstige verkeersligging te danken heeft.

Onze voorouders dachten er anders over; de uiteindelijk aanneming door Willem I van het Londens verdrag en daarmede de terugkeer van de hem toegewezen doch sedert 1830 door België bezette en bestuurde gebieden, deed hier een storm opsteken. De provinciale staten gingen **protesteren** in Brussel en een regen van petitieën van de betreffende gemeenten daalde in de Belgische Kamer neer.

De petitie van Weert.

Het grootste aantal ondertekenaars telde daarbij de Weerter petitie, n.l. behalve de elf raadsleden nog 545 inwoners, waarschijnlijk alle hoofden van gezinnen. Zij viel daardoor later zozeer op dat zij het twijfelachtige voorrecht kreeg in 1919 als enige in een Belgisch annexionistisch pamflet (1) in fascimile te worden gereproduceerd als blijk van de pro-Belgische mentaliteit der Limburgers. De petitie luidde — in slechte vertaling uit de oorspronkelijke Franse tekst en in overeenkomstige termen als alle petitieën — als volgt:

Mijne Heren,

Nu dat de vaderlandsliefde zich overal in Limburg en Luxemburg toont, dat deze provincies ene zo waardige houding innemen en gereed zijn, aan welk prijs het ook weze, de noodlottige gevolgen van een tractaat terug te drijven, tractaat opgelegd door de dwang aan België die het heeft moeten door de omstandigheden aangaan, zijn de inwoners van de stad Weert, door hetzelfde gevoel bewogen, en ook door de herinnering van hun oud politiek bestaan; zij kunnen aldus niet onverschillig een, zulk

1) Petitie, den 14en Mei 1838 aan de Kamer der Volksvertegenwoordigers van het Koninkrijk België door de Gemeenteraad en de bevolking van Weert. Brussel 1919. En: La Protestation du Limbourg. Brussel-Parijs 1919.

belangrijk oogenblik laten voorbijgaan dat over hun lot zal beslissen, zonder een bewijs te leveren van hun verkleefdheid aan het land wier lotsbestemming zij willen delen. Zij grijpen deze plechtige gelegenheid met ijver na, om aan uwe waardevolle vergadering uit te drukken, al het belang die zij hechten aan uw schrijven aan de Koning die alleenlijk door vaderlands-liefde bezielt is; zoals gij, komen zij op, tegen de verbrokkeling van België. Gedurende zeven jaren van beproeving waren onze belangen en onze wensen verenigd met deze van onze broeders. Zij hebben ook geleefd, gelukkig deze zeven jaren lang, onder de milde scepter van Leopold aan wie zij nog ene ongeschonden verkleefdheid zweren.

De godsdienstige en sociale sympathie, de overeenkomstigheid van karakter en zeden die zo enge banden sedert eeuwen gesticht hebben, maken hen gelukkig en moeten hen ook onafscheidelijk stellen; ene gruwelijke scheiding zou dat geluk vernietigen; moge het jaar 1838 voor België denkwaardig blijven.

Gij, Mijne Heren, sterk geworden door de steun van onze wijze Koning, zijt gelast die edele taak te volbrengen en deze geroemdheid aan ons land te geven, waakt aldus ten einde de inwoners van Limburg en Luxemburg te behouden. Verdedigt hunne belangen.

Aanvaard, Mijne Heren, de hulde van onze erbedigste gevoelens.

Weert, den 14en Mei 1938.

De leden van de Gemeenteraad;

Volgen elf ondertekeningen.

De inwoners der gemeente;

Volgen vijf honderd vijf-enveertig ondertekeningen.

Is er nu reden voor ons als goede Nederlanders om over de houding onzer voorouders verlegen te worden? Of voor anderen om de Weertenaren van nu daarom als minder goede Nederlanders te beschouwen of zelfs — zoals de annexionisten deden — als aspirant-scheurmakers? M.i. is daar geen enkele reden voor. Men moet de feiten — en daaronder ook uitlatingen als deze petitie — naar hun datum beoordelen. Het was de

fout van de annexionisten geweest dat zij meenden de Limburgers van 1918 hun woorden van 1838 in de mond te kunnen leggen.

Het verschil tussen beide data is groot. In 1838 had Limburg reeds 8 jaren deel uitgemaakt van de nieuwe Belgische staat in wording; de bewoners waren aan die toestand geheel gewoon geraakt en vergeleken met het bewind van Willem I had deze hun m.n. op godsdienstig en democratisch gebied een aanmerkelijke vooruitgang gebracht. En dat in 1830 de opstand ook Limburg meegesleurd had, is ook al niet zo onbegrijpelijk. Het was Willem I zelf geweest die Limburg bij de Zuidelijke helft van zijn Rijk had ingedeeld en al sedert de scheuring in de 17e eeuw had Limburg tot de zuidelijke gewesten behoord. M.n. de politiek van Willem I bracht in het gehele Zuiden, dat sedert die scheuring een afzonderlijk bestaan had geleid, ook een gelijke reactie te weeg, zij het dan met verschillen tussen Wallonië en het franse Brussel enerzijds en de Vlaamse gewesten anderzijds.

In de annexionistische uitdrukking „Limbourg cédé” steekt dan ook deze kern van waarheid dat Nederlands Limburg in 1839 niet herenigd is met de Noordelijke Nederlanden, maar toen voor het eerst — behoudens de oude Staatse enclaves — bij het Noorden is gevoged terwijl het te voren grotendeels tot het Zuiden had behoord. Onjuist was de uitdrukking in zoverre zij hieraan de consequentie hechte dat Limburg tot het Zuiden moest terugkeren of daaraan worden toegevoegd. De z.g. cessie van Limburg was, zoals wij gezien hebben, onderdeel van een door België bewilligde vol-dongen gebiedsruil, die tevens in beider belang afronding van grenzen ten doel had. En last but not least, evenals de Limburgers van 1838 de status quo wilden handhaven, die van 1918 wilden dat evenzeer, omdat zij inmiddels loyale Noord-Nederlanders geworden waren.

Tegenwoordige verhouding tot België.

Thans dertig jaar later, na een wereldoorlog, die wij anders dan de eerste zij aan zij met België gestreden

hebben, is het gelukkig niet meer nodig ons tegen annexionistische strevingen van zekere Belgische zijde te verweren en daartegen ons goed Nederlanderschap in te roepen. De verhouding tussen de beide buurstaten en leden van de Nederlandse stam is thans beter dan zij ooit vóór 1815 geweest is, de oude geschilpunten worden begraven en er groeit een drie-eenheid die wellicht hechter zal zijn dan de opgelegde eenheid van Willem I's Rijk vóór de tweede scheuring, hechter ook dan de veelheid van Karel V's 17 gewesten vóór de eerste scheuring der Nederlanden.

Verbeteringen in de Belgische tijd.

Terugziende op Weerts Belgische tijd constateren wij vooral in godsdienstig opzicht verschillende verbeteringen. Zo werd in 1833 het instituut der **dekenaten hersteld**. Uit de kantons Bree, Hamont, Peer en Weert werd het zesde dekenaat van het Bisschop Luik gevormd, dat intussen nooit werkelijkheid is geworden. Men lette op deze combinatie van kantons waaruit blijkt dat Weert met die andere plaatsen waarschijnlijk het meest contact had.

Ook na 1839 is dat nog lang zo gebleven. Eerst de oorlog van 1914 heeft deze oude relaties over de grens sterk doen afnemen. Moge Benelux ons spoedig in staat stellen die weer te herstellen. Het achterland van onze stad kan aan die zijde een belangrijke uitbreiding ondergaan.

In 1836 komt de Bisschop van Luik, Mgr. van Bommel, te Weert en reorganiseert hij in overleg met de stedelijke Raad van Weert het **College** door het onderwijs in handen te geven van jeugdige en geleerde geestelijken en daarmee de grondslag te leggen voor een traditie van 110 jaren juist. De titel en functie van Bisschoppelijk College zou echter als ik het wel heb eerst komen in 1852 na de heroprichting van het Bisdome Roermond.

Het voornaamste godsdienstige feit van die jaren is echter ongetwijfeld de herrijzenis van het **Minderbroedersklooster** geweest. Men bedenke dat het kloosterrijke Weert 40 jaar zonder enige instelling van dien aard was geweest, terwijl in die zelfde tijd ook de normale zielzorg en eredienst ge-

durende jaren onderbroken en bemoeilijkt was. Na herstel van een en ander en tegelijk met een versteviging van, het Middelbaar onderwijs kreeg Weert in 1836 nu ook weer zijn grootste klooster terug met zijn historische herinneringen aan de graven van Horne en aan de zielzorg in de Meierij. Reeds uit de lange onderbreking, die na de verdrijving der Fransen nog meer dan twintig jaren voortgeduurd had, kan men afleiden dat het herstel niet van een leien dakje was gegaan. Onder Willem I was het klimaat zoals gezien nog in het geheel niet gunstig geweest en had men er zelfs over gedacht, de gebouwen tot College te bestemmen. De eigenaars die de gebouwen hadden opgekocht om ze voor de paters te behouden hebben zich echter taai verzet. De vreugde om de terugkeer der paters in 1836 moet groot geweest zijn. Aanvankelijk behoorde het klooster onder St. Truiden. Eerst later werd de Nederlandse provincie opgericht en werd het daarvan het moederhuis.

Het grensverdrag.

Nadat de Belgische troepen op 22 Juni 1839 uit de vesting Venlo over Roermond en Maeseijk weggetrokken waren en ook de Belgische ambtenaren hun voorbeeld hadden gevolgd, bleef er met België nog te regelen de **nauwkeurige grensbepaling**. Waar deze grens samenviel met de toen reeds bestaande provinciale grens tussen Limburg en Luik met Vaals in het Oosten en Eijsden in het Westen, of met de Maas gaf dit weinig moeilijkheden. Wel deden deze zich voor ter plaatse waar een geheel nieuwe grens afgebakend moest worden, n.l. rond de vesting Maastricht en van de Maas tot de Noordbrabantse grens.

Het verdrag van '39 had zich wat dit laatste betreft bepaald tot de volgende summier omschrijving:

Te beginnen van de zuidelijkste punt der Hollandse provincie Noordbrabant, zal er een lijn getrokken worden, welke, boven Wessem, tussen deze plaats en Stevenswaardt, op de Maas zal uitloopen, ter plaatse alwaar zich op de linker Maasoever de grenzen der tegenwoordige arrondissementen

van Roermond en Maastricht aanraaken, in dier voege, dat Bergerot, Stramproij, Neer-itteren, Ittervoordt en Thorn met derzelver gebied, gelijk mede alle de andere plaatsen, ten Noorden van deze lijn gelegen, een dee Ivan het Hollandse grondgebied zullen uitmaken".

De bijbehorende kaart gaf ook al geen nadere precisering van deze vage omschrijving, want zij trok een rechte lijn tussen de beide eindpunten, een lijn die in de werkelijkheid zeker niet aldus te trekken was en dus kennelijk slechts de algemene richting wilde aangeven.

Zij gaf dan ook aanstonds reden tot misverstand, m.n. omdat niet bleek wat onder gebied van een plaats moest worden verstaan. De Nederlanders beweerden dat hieronder verstaan moest worden het gebied der gemeente. In strijd hiermede was, dat Bergerot geen gemeente is en dat niet over gemeenten doch over plaatsen gesproken wordt. België zei dan ook dat slechts de genoemde plaatsen met hun naaste omgeving aan Nederlanden kwamen doch niet de andere plaatsen in de betreffende gemeenten. Zo b.v. de gehuchten Groot-Beersel (ged.), van Hunsel, Groot-Beersel (ged.) en Winkel van Ittervoort, Molenbeersel, Bomersstraat en Maenlostraat van Neeritter (practisch $\frac{3}{4}$ der gemeente) en Horst, Hei en Heirot van Stramproij.

Wekenlang heeft de gemengde Nederlands-Belgische grenscommissie hierover gebakkeleid. Door de slappe houding der Nederlandse commissieleden is het resultaat voor Nederland bijna zo onvoordelig mogelijk geworden zonder compensaties. Hunsel, Ittervoort en Neeritter raakten hun genoemde gehuchten kwijt en Stramproij dat de zijne behield verloor het Groot Broek. Het protest van de afgevaardigde Michiels van Verduijnen bij de behandeling van het verdrag mocht niet baten.

Alleen Weert won er wat bij, n.l. een onbewoond driehoekig stuk van Bochoit, thans de meest westelijke punt van Weert uitmakende en nog afzon-

derlijk de kadastrale sectie Q vormende. Maar dit was een duidelijke consequentie van het Scheidingsverdrag, dat immers sprak van de meest zuidelijke punt van Noord-Brabant van waaruit de nieuwe grens getrokken moest worden. Hieraan kon de grenscommissie dus niet meer tornen.

Willem II.

En zo zijn we dan aangeland in het nieuwbakken Nederlands hertogdom Limburg. Wat de pil voor de onwillige nieuwe Nederlanders al aanstonds verzoette, was de sympathieke houding van Willem II ten opzichte van de katholieken. Zo stond hij toe dat kloosters wederom novicen zouden aannemen en zich daardoor aan een gewissen ondergang onttrokken. Geen wonder dat de Vorst bij zijn bezoek aan het Minderbroedersklooster van Weert in 1842 door de overste zoals het heet zeer eervol werd toegesproken.

Het graf van Philips van Montmorency.

Een andere koninklijke geste die Weert nog van Willem I ondervond was de plaatsing van een monumentale steen op het graf van Philips van Philips van Montmorency, laatste graaf van Horne, vóór het hoogaltaar der St. Maartenskerk alhier. Dit geschiedde niet zonder reden want in November 1839 had er in de Monteur van Brussel een mededeling gestaan van de directeur van het Historisch Atheneum, waarin gezegd werd dat volgens sommige kroniekschrijvers de graaf begraven zou zijn in de Kapelkerk te Brussel of in de parochiekerk van Kasteel-Brakel (Braice-le-Chateau). Hiertegenover werd een beroep gedaan (1) op niemand minder dan Strada die zegt dat de lijken werden overgebracht naar de onder elks jurisdictie vallende stad, hetgeen voor Montmorency alleen Weert kon betekenen. Ook de betrouwbare kroniek van het klooster Maria-Wijngaard spreekt uitdrukkelijk van begrafenis

1) Door: A. Bloemarts. Note sur le enterrement et le tombeau du Comte de Horn à Weert. In: Annales d.l. Soc. blz. 135-139.

l'enterrement et le tombeau du Comte de Horn à Weert. In: Annales d.l. Soc. Hist. et Arch. à Maastricht. I (1851-'55)

van den Graaf in de Hoogkerk op 23 Juni, 19 dagen na zijn overlijden.

Om alle twijfel op te lossen hadden de commissarissen des konings die de wederinbezitting van Limburg tot taak hadden, Staatsraad Borret en Jhr. Gericke van Herwijnen reeds bij hun administratief bezoek aan Weert in October 1839 aan gemeentebestuur en kerkfabriek opdracht gegeven het graf op te sporen en er een monument op te richten onder de formele belofte van een bijdrage in de kosten van 's Koningswege.

Door opgraving in November 1839 kwam inderdaad de aanwezigheid van het stoffelijk overschot van de Graaf te Weert ondubbelzinnig vast te staan en 9 Juni 1841 werd de monumentale grafsteen, vervaardigd door Balat uit Namen, dien wij allen kennen plechtig ingewijd. Het is te hopen dat hij door doeltreffende restauratie binnen afzienbare tijd weer in zijn oude glorie worde hersteld.

Groei der bevolking 1815—'40.

Bezien we de uitkomsten der eerste volkstelling in het verkleinde Nederland van 1840 dan zien we dat Weert t.o.v. 1815 vooruit is gegaan van 5312 tot 5285 inwoners d.i. met 18 pCt. in totaal of gemiddeld —,7 pCt. per jaar. De voorafgaande periode 1795-1815 was dit jaarlijks 1 pCt. geweest, een teruggang dus, te meer wanneer we zien dat het gemiddelde voor de gehele provincie nu 1 pCt. was, zodat Weert daar beneden lag. De vorige periode had Weert met zijn 1 pCt. boven het provinciaal gemiddelde van —,6 pCt. gelegen.

Roermond daarentegen had met een gemiddelde toename van 1,8 het lage cijfer van de voorgaande periode (—,3 pCt.) ingehaald. Het was gestegen tot 5937 inwoners, daarmee het nadelig verschil t.o.v. Weert verkleinend van 1275 tot 348 en op het punt staande Weert voorbij te streven, hetgeen de eerstvolgende jaren zou gebeuren.

De oorzaak van dit verschil in tempo? M.i. moeten we twee redenen hiervoor zoeken. Allereerst het ver-

schil in samenstelling der beide gemeenten. Weert had een belangrijk deel agrarische bevolking, een bevolking die in dien tijd zich nauwelijks kon uitbreiden bij gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden van de cultuurgrond. En de stad Weert was nog altijd sterk geïsoleerd. We zien dat aan de weinige vestigingen van moderne industrieën zelfs na de opening van de Z.W.-vaart en aan de verder gaande teruggang der oude ambachtsbedrijven. Wanneer Poell (1) in 1850 een opsomming geeft, dan ontbreken daar de 3 lakenweverijen van 20 jaar geleden en is het getal hoedenfabrieken teruggelopen van 8 tot 3.

Roermond daarentegen lag destijds in een veel gunstiger verkeerspositie aan de nog altijd druk bevaaren Maas en aan de moderne harde wegen daarlangs. De stad was zetelplaats van belangrijke ambtelijke instellingen en van een garnizoen. De moderne industriële ontwikkeling was er, profiterend van de centrale ligging aan drukke verkeerswegen reeds ingezet. Naast talrijke fabrieken op textielgebied was er m.n. een stoempapierfabriek Volgens Poell zou m.n. de vestiging van een aantal Pruisische fabriekanten omstreeks 1830 hiertoe bijgedragen hebben.

Dit verschil in ontwikkeling is nu nog aan het stadsbeeld te zien. In Roermond verrijzen midden en tweede helft der vorige eeuw in de binnenstad en langs de vroegere wallen talrijke grote moderne huizen. In Weert duurt het tot de 30-er jaren van deze eeuw eer men langs de wallen op grote schaal gaat bouwen.

Totaalbeeld.

Ik ben hiermede gekomen aan het einde der periode die ik hier behandel. Het totaalbeeld dat wij van het toenmalige Weert gekregen hebben is verre van onverdeeld gunstig en in de eerstvolgende jaren zal dat niet veel beter worden. Het verkeersisolement en de nog geringe ontwikkelingsmogelijkheden van de landbouw hier in de Peel zijn de twee factoren die de welvaart van Weert nog zwaar

1) G. M. Poell. Beschrijving van het Hertogdom Limburg. 1851. Blz. 294.

remmen: zo sterk zijn deze factoren geweest, dat zij thans nog krachtig nawerken, nu zij in theorie hier verdwenen moesten zijn (want onze verkeerspositie is nu hier uitzonderlijk gunstig en de landbouw hier kan evengoed van de moderne vooruitgang profiteren dan waar dan ook).

Weert heeft thans een veelzijdige moderne industrie en 't heeft nog een grotere ontwikkeling, voor de boeg, iedereen geeft dat toe. En toch neemt de Weerter industrieel in de rij der Limburgsche industrieën en industrieën niet die plaats in qua aanzien en invloed die hem toekomt. En toch is er al te veel zelfgenoegzaamheid en te weinig drang om zich naar buiten

volwaardig te doen gelden.

En wat de boeren betreft, ik trap wel een open deur in, wanneer ik constateer dat én het ontwikkelingspeil én de bedrijfsvoering én het organisatieleven der Weerter boeren de vergelijking niet doorstaan, niet slechts met de Maaskanters, die het van ouds beter hebben gehad, maar ook met de meer noordelijke Peellanders die het nog veel zwaarder en armer hebben gehad dan die van Weert.

Moge ik daarom de spiegel der historie van nu een eeuw geleden niet vergeefs aan de Weertenaren van nu hebben voorgehouden.

En moge deze terugblik ons ook voor de toekomst doen bezinnen op onze eigen levensomstandigheden.

